

**MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS**

Stämmer det här verkligen?

En kvalitativ studie om hur källkritik och informationssökning tillämpas i undervisningen i grundskolans tidiga år

Is this really true?

MARIA-THERESE BERGLUND OCH JACQUELINE THUNSTEDT DEGNELL

Akademien för utbildning, kultur
och kommunikation
Samhällsorientering
Examensarbete i grundlärarutbildningen F-3
Grundnivå, 15 hp.

Handledare: Karin Sandberg

Examinator: Staffan Stranne

HT18

2018

MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Akademien för utbildning
kultur och kommunikation

SJÄLVSTÄNDIGT ARBETE
OAU094 15 hp
HT18 År 2018

SAMMANFATTNING

Jacqueline Thunstedt Degnell & Maria-Therese Berglund

Stämmer det här verkligen?

- En kvalitativ studie om hur källkritik och informationssökning tillämpas i undervisningen i grundskolans tidiga år

Is this really true?

- A qualitative study of the practice of source criticism and information literacy in compulsory school

2018

Antal sidor: 50

Källkritik och informationssökning är en viktig del av en digital kompetens och därav även en stor del av revideringen av LGR11 (Skolverket, 2018a) som fokuserat på att digitalisera skolan. Tidigare forskning tyder på att minst undervisning inom området ges i grundskolans tidiga år. Syftet med denna studie är således att få en ökad insikt i hur undervisning i och om området ser ut i årskurserna F-3. Vi valde att främst se till lärarnas egna resonemang och tolkningar, därav har våra metoder utgått från en kvalitativ ansats och ett pragmatiskt perspektiv. Genom surveyundersökning och semistrukturerade intervjuer har vi kunnat se över 38 F-3 lärares tankar om undervisning i källkritik och informationssökning. Lärarna i studien ser området som en självklar del av det vardagliga arbetet i skolan och en viktig kunskap i det digitaliserade samhället som bör arbetas med från förskolan och i alla skolans ämnen, däremot uteblir undervisningen ofta trots att lärarna ser sina egna kunskaper i området som tillräckliga. Lärarna uttrycker ett behov av kompetensutveckling inom området då de upplever osäkerheter kring den didaktiska aspekten. Faktatexter och diskussioner i helklass blir därför de vanligast förekommande arbetsmetoderna oavsett årskurs och skolbiblioteket ses inte som en resurs i undervisningen vid källkritik och informationssökning. Området har en tendens att prioriteras bort med anledning av brist på tid, både vad gäller planering och undervisningstid, och digitala verktyg.

Nyckelord: källkritik, informationssökning, lärande, digitala medier, undervisning, grundskola

Abstract

Source criticism and information literacy is a major part of the knowledge and skills needed in a digital era and therefore an important component in the revise of the Swedish curriculum of the compulsory school (Skolverket, 2018a) that targets the digitalization of the Swedish school system. Thus', previous studies show that less education is provided for pupils in compulsory school in the subject of source criticism and information literacy, than in any other grade. The purpose of this study is to get additional insight in the education of source criticism and information literacy in compulsory school. We chose to study the teachers' interpretations of the subject and how they implement the subject into their own classroom. Therefore, we have chosen a qualitative approach with a pragmatic perspective. Through a survey and multiple semi-structured interviews, we have been able to inquire about the reasonings of 38 compulsory school teachers. The teachers in this study view source criticism and information literacy as a natural part of their daily teaching and as an important societal based knowledge or ability in a digital society. A subject that is both important to introduce in pre-school and should be included in every school subject. Yet the teachers express a need for competence development as a result of an uncertainty with the didactic features of the pupils' education. Factual texts and discussions held with the whole class, in the classroom, is therefore the most common approach regardless of grade. The school library is not seen as a resource for learning about source criticism and information literacy. The subject tends to get lower priority compared to other subjects due to the lack of time in both planning and teaching-hours and also due to the lack of digital tools available.

Keywords: source criticism, information literacy, learning, digital media, education, compulsory school

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	7
1.1 Problemområde, syfte och frågeställningar	8
1.1.1 Problemområde	8
1.1.2 Syfte	8
1.1.3 Frågeställning	8
1.2 Begreppsdefinitioner	8
2 Bakgrund	10
2.1 Källkritik och informationssökning i läroplanen	10
2.2 Vad är källkritik?	11
2.3 Definiering av begreppet informationssökning	12
2.4 Kunskap i informationssökning och att vara källkritisk	13
2.5 Undervisning i källkritik och informationssökning	15
3 Teoretiskt perspektiv	17
3.1 Pragmatism	17
4 Metod	18
4.1 Metodologi.....	18
4.2 Urval	19
4.2.1 Bortfall och urvalsfel.....	20
4.3 Genomförande	20
4.3.1 Databearbetning.....	21
4.4 Etiska principer.....	21
4.4.1 Tillförlitlighet och giltighet.....	22
5 Resultat	23
5.1 Empiri	23
5.1.1 Grunder till undervisningen	23
5.1.2 Undervisningens innehåll och utformning.....	25
5.1.3 Svårigheter och hinder.....	27
5.1.4 Självupplevd kompetens och kunskap	29
5.2 Tolkning av Empiri.....	31
5.2.1 Tolkning av läroplan	31

5.2.2	Didaktiska möjligheter och hinder.....	32
5.3	Resultatsammanfattning	34
6	Diskussion	35
6.1	Resultatdiskussion	35
6.1.1	Slutsats.....	38
6.2	Metoddiskussion.....	38
6.3	Framtida forskningsfrågor	40
	Referenser	41
	Bilaga 1	46
	Bilaga 2	47
	Bilaga 3	50

Förord

Ett stort tack riktas till de lärare i årskurs F-3 som delat sina erfarenheter och upplevelser. Tack vare er har vi haft möjligheten att genomföra denna studie. Vi är evigt tacksamma för att ni öppnade era klassrumsdörrar och visade engagemang för vår studie.

Ytterligare ett tack till Karin Sandberg som varit vår handledare under studien. Den konstruktiva kritiken hon givit oss har hjälpt oss att komma vidare i skrivprocessen. Vi har lyckats färdigställa studien tack vare hennes stöd och hjälp när helst det behövts.

Vi vill även framföra ett stort tack till våra anhöriga som bidragit med åsikter och tankar i skrivprocessen. Vi vill även tacka dessa personer för deras förståelse för det tidskrävande arbete en studie av denna storlek utgör.

Slutligen vill vi tacka varandra för stöttning, stort tålamod och ett riktigt gott samarbete.

Eskilstuna, Januari 2019

Jacqueline Thunstedt Degnell och Maria-Therese Berglund

1 INLEDNING

Den nuvarande läroplanen, LGR11 (Skolverket, 2018a) är strukturerad på så sätt att eleverna ska få en progression i sitt lärande genom att kunskapskraven i varje ämnesområde gradvis utökas för varje årskurs. Informationssökning och ansvarsfull, kritisk granskning och värdering av information är numera en av grunderna i det moderna, demokratiska samhället. Sociala medier och internet har en alltmer betydande roll och erbjuder en social och demokratisk miljö för aktiva samhällsmedborgare (Karén & Hultgren, 2018) men denna sociala miljö bidrar även till att falsk information sprids mer än någonsin. Hargittai, Fullerton, Menchen-Trevino och Yates Thomas (2010) anser att eleverna behöver en bra grund för att utvecklas till aktiva samhällsmedborgare och därför behöver de inneha ett källkritiskt tänkande, kunna söka information och sedan värdera den. Detta menar de kräver att förmågan börjar utvecklas redan i de tidigare årskurserna då den främst bygger på erfarenheter. Dock lyfter Skolverkets IT-uppföljning (2015) att elever i årskurs 1–3 får minst undervisning inom källkritik och informationssökning. Detta har gjort oss nyfikna på F-3 lärares undervisning inom området.

Statens medieråd (2017a) visar i sin rapport *Småungar och medier* att användningen av internet för 8-åringar når åttiotre procent några gånger per vecka. Av 7-åringarna uppskattas att fyrtonio procent använder internet varje dag. Statens medieråd (2017b) visar i rapporten *Ungar och medier* att majoriteten av barnen i åldrarna 9–12 år söker information självständigt på internet men att endast tjugo procent kan bearbeta och värdera den information de tar del av. I rapporten *Svenskarna och internet* (Internetstiftelsen, 2018) framkommer att användningen av internet, mobiltelefoner, surfplattor och andra digitala verktyg kryper allt lägre ner i åldrarna. Bland Sveriges 6-åringar använder nu nittiotvå procent internet. Från 7 års ålder söker många av barnen fakta på internet och letar information självständigt. Mer än hälften av barnen har även en egen mobiltelefon i årskurs 3. Med den ökade tillgängligheten av digitala verktyg kommer även kravet på att kunna hantera dessa verktyg. Skolan har i uppdrag att förbereda barnen för en samhällelig och social framtid som innehåller ett stort informationsflöde, därmed inkluderas förmågan att kunna ställa sig kritisk till information man möts av på internet, sociala medier och andra digitala källor i LGR11 (Skolverket, 2018a) där det står:

Eleverna ska kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. [...] Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska information, fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. (Skolverket, 2018a, s. 7)

Carlsson och Sundin (2018) konstaterar i sin studie att diskussionerna måste gå från att belysa vikten av informationssökning och källkritik till hur lärare ska tillämpa informationssökning och källkritik i praktiken. Detta arbete är därför ett försök att identifiera varför undervisningen ofta uteblir och hur undervisningen i området källkritik och informationssökning utspelar sig i klassrummet. Hur tolkar F-3 lärare innehållet om källkritik och informationssökning i LGR11 (Skolverket, 2018a) och hur påverkar tolkningen undervisningen?

1.1 Problemområde, syfte och frågeställningar

1.1.1 Problemområde

I och med revideringen av läroplanen 2018 (Skolverket, 2018a) har källkritik och informationssökning fått en mer betydande roll i skolans mål och riktlinjer och även i skolans uppdrag och därför blivit mer central i skolan vilket innebär att det nu finns kunskapskrav inom området. Skolverkets IT-uppföljning (2015) visar på att undervisning inom området källkritik och informationssökning ges minst i årskurserna 1–3 och ofta uteblir. Mer än en tredjedel av eleverna har ingen undervisning alls inom området. Forskning (Carlsson & Sundin, 2018; Hargittai et. al., 2010; Samuelsson, 2014) kring undervisning inom källkritik och informationssökning gör tydligt att detta är ett område som måste arbetas aktivt med, redan i de yngre åldrarna. Dock finns det väldigt lite forskning kring hur området implementeras i den praktiska undervisningen.

1.1.2 Syfte

Syftet med föreliggande studie är att få ökad insikt i F-3-lärares undervisning inom källkritik och informationssökning utifrån vald frågeställning.

1.1.3 Frågeställning

Uppsatsen har fokus på F-3-lärares resonemang och funderingar kring källkritik och informationssökning, hur lärare ser på området i relation till sin egen undervisning.

För att precisera och uppnå syftet har stöd tagits i följande frågeställning:

1. Hur tolkar F-3 lärare läroplanens innehåll gällande källkritik, informationssökning och värdering?
2. Vilka didaktiska möjligheter och hinder upplever F-3 lärare i samband med undervisning inom källkritik och informationssökning?

1.2 Begreppsdefinitioner

Ett antal centrala begrepp för ämnet löper genomgående genom hela denna text och därför introduceras och definieras dessa här.

Digitala och analoga medier är de medier där källor återfinns. Bland annat fysisk litteratur, tidskrifter och muntlig framställning definieras i studien som analoga medier medan digitala medier syftar till bland annat internet, olika appar eller plattformar som finns i det digitala rummet.

Digitala verktyg kallas de artefakter eller redskap som används för att nå de digitala medierna. Det kan till exempel vara datorer, surfplattor, projektor eller smartboard.

Källor klassificeras genom primärkällor, sekundärkällor och tertiärkällor. Den ursprungliga källan, den som myntat eller upptäckt en information först, är primärkällan (Leth & Thurén, 2000). Källor kan vara till exempel privatpersoner, företag och massmedier. Ofta kan man tillhanda ha information från en sekundärkälla och då är det även viktigt att se till den primära källan. På så vis ställer man sig källkritisk.

Källkritik definieras i studien utifrån de fyra kriterierna som lyfts av Odén och Thurén i Nationalencyklopedin: Tid, äkthet, tendens och beroende. För att en källa ska anses trovärdig krävs att det undersöks *när* källan delgett informationen, *vem* som delgett informationen, *hur* källan delgett informationen och *vad* källan baserar informationen på. Vi väljer även att lägga till realkriteriet (Berggren, 2008) eller informationsbearbetning som innebär att en rimlighetsbedömning av källan och informationen alltid ska göras genom att först se till sina egna tidigare kunskaper och erfarenheter, även muntlig framställning ska överses med ett källkritiskt förhållningssätt.

Information ses i denna studie som ett redskap till kunskap. Limberg (1998) förtydligar i sin avhandling att information är något som kräver komplex mental process för att inhämta. Information i denna uppsats avser bland annat information som inhämtas genom text, muntlig framställning, databaser både analogt och digitalt samt sådan information som kan tas del av via massmedier. Vi vill även poängtera att begreppet "fakta" som ofta refereras till i skolans värld, bland annat i läroplanen (Skolverket, 2018a) även går under begreppet information.

Informationssökning definieras i studien som en process av handlingar för att nå information. För att inhämta information behöver man göra en informationssökning. Det kan vara genom att öppna ett uppslagsverk på internet, välja sökord utifrån ett informationsbehov och sedan ställa sig kritisk och värdera denna information. Därav ses källkritiken som en del i informationssökningsprocessen.

Sökkritik handlar om att ställa sig kritisk till sökmotorernas algoritmer. Sundin och Haider (2016) påtalar att det i dagens samhälle inte räcker med att vara källkritisk utan även kritisk till hur källan hittats. Sökkritik lyfter på så sätt ett kritiskt förhållningssätt kring hur information hamnat där den hittats bland alla miljoner träffar i en sökmotor, hur den är producerad och hur den ska förstås i ett vidare perspektiv.

2 BAKGRUND

Vår studie utgår från styrdokument för grundskolans tidiga år och tidigare forskning vad gäller undervisning i källkritik och informationssökning. Denna rubrik redovisar aktuell forskning inom området och klargör begreppen informationssökning och källkritik i undervisningssammanhang.

2.1 Källkritik och informationssökning i läroplanen

Tidigare läroplaner som exempelvis Lp094 (Skolverket, 1994), har behandlat och lyft vikten av att eleverna lär sig källkritiskt tänkande och informationssökning i skolan. I Lp094 lyftes:

Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola kan använda informationsteknik som ett verktyg för kunskapssökande och lärande [...].
(Skolverket, 1994, s. 10)

Utöver detta återfanns även att eleverna behövde lära sig lyssna, diskutera och argumentera för att på så sätt kunna kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden. Redan i Lp094 pekades på att människan lever i en komplex verklighet med ett stort informationsflöde och att det därför blir nödvändigt att eleverna lär sig att kritiskt granska fakta samt inse konsekvenser av olika alternativ. Källkritiken påstår vi därför har funnits med i läroplanen åtminstone sedan 1994. Sedan dess har läroplanen förändrats från Lp094 till Lgr11 (Skolverket, 2018a) och reviderats, nu senast hösten 2018. Efter revideringen 2018 läggs större vikt vid digitalisering av skolan än tidigare läroplaner och revideringar. På regeringens hemsida (Regeringen, 2017) återfinns det pressmeddelande som gick ut i samband med den senaste revideringen där det framgår att den tekniska utvecklingen innebär förändringar för samhället och därför även i skolans värld. Oavsett vilken kommun eller skola eleven befinner sig i ska alla elever ha rätt att få samma möjligheter till en god digital kompetens. Bland annat citeras Gustav Fridolin (Regeringen, 2017) i detta pressmeddelande:

Alla elever ska få med sig kunskaper att förstå och kunna påverka världen. Det får inte vara beroende av vilken skola du går på eller vilken lärare du har. [...] Nu kan vi äntligen fatta de första viktiga besluten för att förverkliga det arbetet. Det stärker jämlikheten i skolsystemen och elevernas förberedelser för arbetslivet och demokratin.
(Gustav Fridolin, Regeringen, 2017)

Enligt Regeringen (2017) avser ändringarna av läroplanen bland annat att eleverna ska bli stärkta i sin källkritiska förmåga, att kunna arbeta med digitala texter, medier och verktyg samt en förståelse för digitaliseringens påverkan på både individ och samhälle. I den reviderade läroplanen (Skolverket, 2018a) lyfts fortfarande vikten av att eleverna får förutsättningar att utveckla sina förmågor att göra informationssökningar och sedan ställa sig källkritiska till resultaten, däremot lyfter revideringen även digitaliseringen och dess framgångar i samhället. Ofta i nära förbindelse med källkritik och informationssökning. Bland annat återfinns denna text under skolans uppdrag:

Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse för hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. [...] De ska även ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt kunna värdera information. Utbildningen ska därigenom ge eleverna förutsättningar att utveckla *digital kompetens* [...]. (Skolverket, 2018a, s. 4)

Läroplanen kan därför tolkas tillika att källkritik och informationssökning är en del i en digitaliserad miljö och även en viktig komponent i att utveckla digital kompetens. I kunskapskraven inom ämnet samhällskunskap (Utbildningsdepartementet, 2017a) finns tillägget att elever i årskurs tre ska kunna ta del av enkel information om elevnära samhällsinformation i olika medier, där både analoga och digitala medier nämns. De ska även kunna framföra sina synpunkter, ge kommentarer och ställa frågor kring denna samhällsinformation. Eleverna bör, enligt samma kursplan, få undervisning kring vilka metoder som är användbara vid informationssökning och hur de kan värdera och bearbeta den information de hittar, med hjälp av både digitala och analoga verktyg. I svenskämnet (Utbildningsdepartementet, 2017a) ges informationssökning och källkritik en fristående del.

Informationssökning och källkritik

- Informationssökning i böcker, tidskrifter och på webbplatser för barn samt via sökmotorer på internet.
- Källkritik, hur texters avsändare påverkar innehållet.
(Utbildningsdepartementet, 2017a, s. 27)

Även i kursplanen för No-ämnena (Utbildningsdepartementet, 2017a) framgår att undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar en förståelse för att påståenden bör prövas och värderas. Eleverna ska genom praktiskt undersökande arbete ges möjlighet att utveckla färdigheter för användning av såväl digitala verktyg som annan användbar utrustning. Vi vill dock framhäva att revideringen av läroplanen (Skolverket, 2018a) endast varit aktuell på skolorna i några månader vid uppsatsens skrivande och huruvida den trätt i kraft ute på skolorna ska inte ses som en självklarhet då digitaliseringen ställer höga krav hos många parter, däribland kommun och skolläring likaledes på lärare och en förändrad undervisning. Viktigt är dessutom att källkritik och informationssökning inte är bundet till digitala medier. Läroplanen (Skolverket, 2018a) lyfter även analoga medier i sammanhang med informationssökning och källkritik.

2.2 Vad är källkritik?

Odén och Thuréns definition av källkritik i Nationalencyklopedin sätter begreppet i relation till förmågan att bedöma och värdera en källas trovärdighet. Denna värdering skall se till källans äkthet, vem som är källans upphovsman och vad informationens avsikt är. Vid berättande källor i form av texter, bör källan enligt Odén och Thurén uppfylla vissa kriterier, bland annat tidskriteriet och tendenskriteriet. Det vill säga att en källas trovärdighet skall granskas utifrån när texten skapades. Källans trovärdighet ökar även om det finns flera källor som presenterar samma information. Tendenskriteriet rör källans avsikt. Källan måste granskas utifrån vem som har vinning i att informationen delas. Alexandersson (2016) som i uppdrag av Internetstiftelsen i Sverige har utvecklat en checklista för källkritiskt tänkande definierar källkritiken som en förmåga, en kombination av kunskaper i att bedöma och värdera information och källors äkthet. Denna värdering relateras även till begreppen tid, äkthet, tendens och beroende. Berggren (2008) tillägger även realkriteriet, eller kontextuell kritik. Detta syftar Berggren till informationens rimlighet, informationen man tror sig veta sedan tidigare ställs då i relation till den nya informationen och därefter görs en rimlighetsbedömning.

I läroplanen (Skolverket, 2018a), under rubriken ”Skolans uppdrag”, finns begreppet källkritik i nära anslutning till informationssökning och att kritiskt granska, värdera och förstå konsekvenser av olika alternativ. Svenskämnet kursplan binder samman källkritiken till förmågan att kunna söka information från olika källor med att kunna värdera dessa. Källkritiken anser vi följaktligen får en tvetydighet, eller dubbel innebörd, då begreppet i So-ämnenas kursplaner istället kopplas till förmågan att kunna bedöma trovärdighet och relevans från källor och information som kommer från internet och olika medier (Skolverket, 2018a). I LGR11 lyfts flera gånger att eleverna ska kunna värdera källor från internet och olika medier. Ibland lyfts även digitala medier fram. Detta kan vi tillika anse verka tvetydigt då det blir svåröverskådligt vilka medier som syftas till. Francke och Sundin (2016) lyfter att källkritiken under de senaste decennierna har förändrats, vilket kan ge en förklaring på läroplanens tvetydighet inom området, från att mestadels tillämpas på tryckt litteratur av olika slag, litteratur som blivit godkänd av olika förlag till att nu tillämpas till vardags i digitala medier. Det stora informationsflöde som människor idag möter genom internet och andra medier, såsom reklamskyltar, tv och tidningar, gör det närmast omöjligt att använda samma metoder för källkritik som tidigare, framförallt när det gäller att granska verkens författare. Källkritiken således en ny innebörd i ett samhälle där internet och sociala medier växer sig starkare, detta betonas av både läroplan (Skolverket, 2018a) och skolverkets IT-uppföljning (Skolverket, 2015). Enligt rapporten *Svenskarna och Internet* (Internetstiftelsen, 2018) är generationen 00-talisten helt digitaliserad. De använder appar och sidor där information och reklam ständigt flödar till användaren.

2.3 Definiering av begreppet informationssökning

Informationssökning har i våra studier visat sig vara svårdefinierat. Skolverket (2018a) beskriver att begreppet relateras till att eleverna ska lära sig hantera söktjänster, kunna använda sig av olika sökord och synonymer. Det innefattar även att kunna hantera och känna till alternativa söktjänster. Informationssökning definieras i Nationalencyklopedin som en ändamålsenlig sökning ur en större mängd fakta där sökningen har ett specifikt syfte, med andra ord hänger begreppet informationssökning samman med begreppet informationsbehov (Kühne, 2005). Limberg (1998) förklarar att informationssökning är en process av komplex natur med sekvenser av olika handlingar. Ibland inkluderas även samspelet mellan hur våra tankar och känslor samspekar med dessa handlingar. Ett exempel på en sådan process är informationssökningsprocessen av Höglund och Persson (1980) som av Limberg (1998) beskrivs som en cyklisk process där bland annat sökning, värdering, informationsbehov och frågeformulering inkluderas. Gärdén (2016) menar att denna tvetydighet kring begreppet informationssökning och vilka förmågor den innefattar kan ha konsekvenser för elevernas lärande. Vidare pekar Gärden på att om eleverna inte får en förståelse för vad informationssökning faktiskt är kommer de att ha svårt att nå skolans lärandemål.

Informationssökning är ett redskap för lärande där informationssökningen inte är själva målet med undervisningen, ett redskap användaren bör kunna kontrollera för att i slutändan nå ny kunskap (Limberg, 2013). Tidigare ämneskunskaper spelar en viktig roll i informationssökning, främst för att kunna sälla bland information och källor vid en sökning likväl som att kunna avgöra om informationen är relevant och

för att hitta användbara sökord och synonymer. För att kunna göra en bedömning av nyfunnen information och ta till sig denna, måste man därför ha tidigare kunskaper inom området som eftersöks. (Leth & Thurén, 2000).

2.4 Kunskap i informationssökning och att vara källkritisk

Elever idag har en bred tillgång till digitala medier och uttryckssätt vilket i praktiken inte betyder att de är kritiska till dessa medier och reflekterar över vad de möter. Sjöberg (2013) insisterar på att eleverna behöver kompetenser och redskap för att vistas i det ständigt ökande informationsflödet, kunskaper nödvändiga att utveckla i skolan. Det handlar om att utveckla ett mediereflexivt förhållningssätt. Sjöberg lyfter att det inte är medierna i sig som ger eleverna nya kunskaper, snarare hur de hanteras och elevernas användning av medierna.

Digitaliseringskommissionen (SOU 2015:65) skriver att skolan bör uppmuntra elevernas strävan efter utveckling i största möjliga mån, därför är det av stor betydelse att skolan hänger på samhällets digitala utveckling så att barnen lär sig hantera informationssökning och kan ställa sig kritiska till det stora flödet av information de möter. Utbildningsdepartementet (2017b) framhåller att målet med svenska skolans digitalisering är att Sverige ska bli bäst i världen på att använda sig av digitaliseringens möjligheter, där informationssökning och källkritik har en betydande roll. Eleverna kan då, med den digitala kompetensen de tillägnas genom skolan, använda sig av digitala verktyg och medier trots att verktygen med all säkerhet förändras i framtiden.

Vad innebär det då att ha digital kompetens? Skolverket (2017) formulerar fyra aspekter av digital kompetens. Den första handlar om vilka förutsättningar för förståelse som eleverna ges genom undervisningen i hur digitaliseringen påverkar samhället. Den andra aspekten är att eleverna ges förutsättningar genom undervisningen att fördjupa sin kunskap om och i olika digitala verktyg och medier, däribland även programmering. Den tredje aspekten och även den aspekt som är adekvat för denna uppsats är att eleverna ska ges möjlighet att utveckla förmågan att kritiskt granska och värdera information från olika källor. Det handlar enligt Skolverket om att eleverna ska förstå vilka möjligheter och risker som finns vid användning av IKT¹, med utgångspunkt i demokratiska, juridiska och etiska aspekter. Den fjärde aspekten på digital kompetens är att eleverna ska få möjlighet att använda sig av den digitala kompetensen i praxis, att omsätta sina idéer i handling och lösa problem de stöter på.

Kompetenserna att kunna söka, utvärdera och använda information är av stor betydelse för vuxenlivet, vilket framhålls av Eriksson och Nilsson (2018) då de påtalar att högskoleutbildningar kräver att studenter kan söka, samla och kritiskt tolka relevant information precis som dessa kompetenser även eftersöks av många arbetsgivare. Francke och Sundin (2016) hänvisar till den inneboende rimligheten. Denna inneboende rimlighet förklaras som ett slags filter som internetanvändare bör inneha för att rensa ut falsk information. Denna kunskap om källor, eller inneboende rimlighet, är baserad på våra tidigare erfarenheter och ett aktivt deltagande. Hargittai et.al. (2010) konstaterar att detta filter tar lång tid att utveckla och en tidig start blir

¹ Informations- och kommunikationsteknik.

avgörande. Den inneboende rimligheten kan jämföras vid information från en webbsida med professionellt utförande, en välkänd och offentlig person eller annan trovärdig källa. Erfarenhet bidrar till att denna källa uppfattas som trovärdig, men den kan fortfarande vara felaktig. Denna inneboende rimlighet är därför en god grund i det källkritiska tänkandet men utgör inte en helhet.

Nygren (2018) pekar på forskning som visar att god kunskap inom ett ämnesområde underlättar när det kommer till att ställa sig källkritisk vid sökning. Samtidigt påstår Nygren att källkritiken bör integreras till ämnesundervisning. Nygren föreslår att eleverna måste få specifik undervisning i digital källkritik, att den källkritiska förmågan inte växer fram av sig självt utan istället överensstämmer med vad Francke och Sundin (2016) lyfter kring tidigare erfarenheter och kunskaper kring området. Vid informationssökning är det av betydelse att kunna formulera och hitta relevanta sökord för den sökning som ska göras. Gärdén och Utter (2016) lyfter tidigare forskning då de menar att elever ofta har en svårighet: att de ofta väljer att använda sig av enkla frågeställningar. Detta resulterar ofta i ”ja eller nej” svar och därav blir även ämneskunskaper viktiga vid informationssökning.

De skolämnen som har samband med källkritik och informationssökning i läroplanen (Skolverket, 2018a) är främst svenska och samhällsorientering. Informationssökning och källkritik i svenskämnet för elever i de yngre årskurserna syftar till att de, genom enklare analoga medier samt webbsidor anpassade för barn, får söka och värdera information (Skolverket, 2017). Det handlar i svenskämnet om att eleverna lär sig söka information och värdera denna. Undervisning i informationssökning och källkritik behöver således följa elevernas läs- och skrivutveckling. Skolverket lyfter att antalet källor och sökningar därefter kan utökas progressivt. Rosenlund (2015) framhäver källkritikens roll i skolämnet historia som i sig är centrerat runt källor och forskning från dåtiden och att ställa sig kritisk blir därför betydande. Rosenlund lyfter vikten av att eleverna utvecklar en förståelse för varför de behöver vara källkritiska när det kommer till historiska fakta. Eleverna bör, enligt Rosenlund, själva få upptäcka genom olika övningar och uppgifter. Carlsson (2018) menar att medie- och informationskunnighet är en kärnkunskap för det inkluderande och demokratiska samhället. I det samhällsvetenskapliga ämnet är källkritik och informationssökning en del i den ökade förståelsen för människor i allmänhet.

Vi vill även lyfta Sundin och Haider (2016) som påstår att informationssökning och källkritik är ett svårt område att ge meningsfull undervisning i, detta då lärarnas föreställning av vad eleverna bör kunna ofta inte överensstämmer med den faktiska undervisningen. De lyfter därför begreppet sökkritik som ett komplement till informationssökning och källkritik. Detta då sökmotorer, såsom Google och Bing, endast synliggör viss information. Det som inte kan hittas i sökmotorerna blir således osynligt för den vanlige internetanvändaren. Sundin och Haider menar därför att det är viktigt att kunskap kring sökmotorernas uppbyggnad och funktion finns med i undervisningen om källkritik och informationssökning. De påpekar hur majoriteten av internetanvändarna tenderar att välja den första träffen på en sökning i dessa sökmotorer och därför överlämnas det källkritiska tänkandet till sökmotorernas algoritmer. Algoritmer som ofta inte är helt neutrala och istället baserade på hur många ”klick” eller ”likes” sidan fått eller hur mycket företaget som publicerat sidan betalat för att finnas högt upp bland sökresultaten.

2.5 Undervisning i källkritik och informationssökning

Carlsson och Sundin (2018) lyfter tre olika sätt att inkludera området i undervisningen: att utgå från området som ett isolerat kunskapsinnehåll är det första. Detta anser de dock ökar riskerna att undervisningen i området behandlas på samma sätt i alla ämnen och att eleverna endast kopplar området till de ämnen där det behandlas, däremot kan läraren vara säker på att undervisningen inom området faktiskt behandlas. Det andra sättet är att utgå från området som ett integrerat kunskapsinnehåll. Genom att integrera källkritik och informationssökning på detta sätt möjliggörs en skola där skolans personal samarbetar för undervisningen, vilket ofta leder till att skolbibliotekarien blir inkluderad i undervisningen. Detta möjliggör stärkt kvalitet på undervisningen och eleverna kan få undervisning av en ”expert” inom området, däremot är samverkan ofta svår att vidhålla och risken finns att vardaglig undervisning kring området uteblir. Det sista sättet Carlsson och Sundin lyfter är att se informationssökning och källkritik som en aspekt på kunskapsinnehåll. Fördelen är då att området behandlas inom flera ämnesområden och att undervisningen får relevans, både för läraren och för eleverna. Ses området som en aspekt på kunskapsinnehållet möjliggör det även att eleverna utvecklar kritiskt tänkande snarare än att endast utveckla tekniker för att bedöma källor. Nackdelen med att se området som en aspekt är att området riskeras att glömmas bort eller att undervisning som går på djupet uteblir. Carlsson och Sundin konstaterar att den viktigaste slutsatsen från deras studie är att diskussionerna måste gå från att det talas om vikten av att skolan behandlar informationssökning och källkritik till hur lärare ska tillämpa området i praktiken.

Lärare i årskurserna F-3 uttrycker en osäkerhet när det kommer till just undervisningen i källkritik och informationssökning. Det är även stora kunskapsbrister hos lärarna vilket kan vara en anledning till deras osäkerhet i området (Skolverket, 2015). I Utbildningsdepartementets (2017b) digitaliseringsstrategi framgår lärarnas osäkerhet när det kommer till säker användning av internet, de uttrycker en önskan om kompetensutveckling. Utbildningsdepartementet ser lärarnas kompetens som avgörande för undervisningen i informationssökning, källkritiskt tänkande och internetanvändande. Wagner (2018) påpekar att, i samband med digitaliseringen av LGR11 (2018a), bör Skolverket tillhandahålla stöd- och kompetensutvecklingsmaterial som kan utveckla undervisningen i riktning mot att nå styrdokumentens krav. Skolverket erbjuder flera olika kompetenshöjande material. I lärportalen (Skolverket, 2018b) har Skolverket utformat webbutbildningar för att höja lärarnas kompetens kring området, bland annat återfinns dessa: *Kritisk användning av internet* (Skolverket, 2018c) och *Kritiskt textarbete* (Skolverket, 2018d).

Limberg och Folkesson (2006) framhåller i slutrapporten från sitt IDOL-projekt att lärare tolkar lärande om källkritik och informationssökning på olika sätt. De menar att lärare anser att dessa kunskaper utvecklas när eleverna nått en viss mognad, att vissa elever har det som en inneboende kunskap eller att det går att utveckla via kontinuerlig undervisning. Limberg och Folkesson påpekar att de två första alternativen är dem vanligast förekommande inställningarna hos lärare. Flera studier som haft som syfte att undersöka elevers utveckling av förmågan att vara källkritisk

och söka information visar på att förmågan ofta är statisk genom skolåren (Alexandersson & Limberg, 2005). Eleverna lär sig ofta de grundläggande basiska kunskaperna vid en tidig ålder men får aldrig en progression på ett mer kvalificerat sätt. Detta har enligt Limberg och Folkesson (2006) bakgrund i att lärarna har svårigheter i att hitta metoder som faktiskt utvecklar förmågorna att söka information och källkritiskt tänkande. Limberg (2013) förtydligar att läraren som undervisar om informationssökning och källkritik bör ge eleverna stöd, utforma individanpassade uppgifter och ge handledning för att eleverna ska se undervisningen som meningsfull. Nygren (2018) hävdar att läraren i den digitala, källkritiska undervisningen behöver kontroll och inte bör lämna eleverna till att helt fritt arbeta och söka på internet. Han gör tydligt att en undervisning där eleverna ges fria tyglar utan en lärares översikt och struktur inte ger ett sammanhållet lärande.

Informationssökning och källkritik har nära anslutning till skolbiblioteken. Genom biblioteken får eleverna tillgång till litteratur, tidningar och internet. Enligt Limberg och Folkesson (2006) bör skolbibliotekarien ha utbildning i källkritik och informationssökning och därför ska lärare se skolbibliotekarien som en resurs i arbetet med området. Skolbibliotekarien kan öka lärares förståelse men även finnas där för eleverna när de arbetar undersökande med källkritik och informationssökning. Ett gott samarbete mellan lärare och skolbibliotekarie ökar således möjligheterna för en lyckad undervisning i källkritik och informationssökning. Alla skolor har dock inte tillgång till ett skolbibliotek och därför blir besök vid folkbiblioteken av stor betydelse för undervisningen i källkritik och informationssökning (Nielsen & Olofsson, 2002).

Informationssökning utförs i fördel med undersökande arbete där inhämtad information ses som stoff som sedan bearbetas av eleven. Limberg (2013) lyfter att variation i sökningar och användning av olika källor har stort meningskapande. Eleverna kan söka på aktuella debatter och jämföra sina resultat, kolla upp information om isbjörnar från olika källor såsom uppslagsverk eller Youtube alternativt undersöka skillnader på digitala nyheter mot analoga nyheter. Till ett undersökande arbetssätt hör att läraren finns med som stöd och stöttar eleverna. Kühne (2005) framhåller att man som undervisande lärare i informationssökning bör ha god informationskompetens, didaktisk förmåga och teoretiska kunskaper för att kunna skapa lärandesituationer som leder till att eleverna når lärandemålen. Ett annat sätt att söka information, som kanske inte är lika tydligt, är när eleverna söker efter bilder online (Lundh, 2011). Lundh lyfter de multimodala aspekterna kring information och informationskompetens. Informationskompetens innefattar de kompetenser som är betydelsefulla ur undervisningssyfte inom området informationssökning: förstå hur olika sökmotorer fungerar, vilka sökmotorer som finns, hur man sällar informationen och hur informationen kan användas (Kühne, 2005). Detta bildsökande bidrar därför, enligt Lundh (2011), till ett lustfyllt sätt att söka information i sökmotorer där själva informationen är bilder. Gärdén och Utter (2016) visar däremot på tidigare forskning som lyfter att bilderna enbart används i ett dekorativt syfte där läraren ofta söker fram bilder åt eleverna, vilket bidrar till att informationssökningen och lärandet uteblir trots att bildsökningar tilltalar barnen och kan upplevas som spännande. Det finns självklart olika sätt att bedriva undervisning inom området, vilket visas i denna studie.

3 TEORETISKT PERSPEKTIV

Denna studie tar sin utgångspunkt i ett pragmatiskt perspektiv. Detta avsnitt avser därför ge en förklaring av den teoretiska utgångspunkten och dess roll i studien.

3.1 Pragmatism

Studien har sin utgångspunkt i det pragmatiska perspektivet. Detta då man inom pragmatismen ser skolan som en del av samhällslivet, där positiva och negativa krafter ur samhället lyfts och reflekteras över (Kroksmark, 2003). En av pragmatismens grundtankar är att kunskap uppstår i kontrollerade handlingar. Biesta och Burbules (2003) lyfter Deweys tankar om kunskapsinhämtning och vikten av individuella erfarenheter. Kunskap formas genom individens handlingar där denne får upptäcka förutsättningar och konsekvenser av sitt eget handlande vilket gör den enskildes erfarenheter av stor betydelse vid inläringen. Att enbart få höra hur det borde vara eller hur någon annan ser på en företeelse ger inte samma möjlighet till lärande som en självupplevd situation. Skolans uppdrag ligger i att bygga vidare på de erfarenheter barnen får utanför skolan för att möjliggöra en fördjupad kunskap om sin omvärld (Säljö, 2014). Dewey (1916/1997) menade att språket är ett av de främsta redskapen för att skapa delaktighet i lärandet och därav är situationer där språket är centralt en viktig del av undervisningen. Lärandet i sig sker när individen ställs inför ett problem som måste lösas, vilket Dewey kallade för *inquiry*. Människan försöker ordna och organisera för att komma fram till en klarhet. För att undersöka det praktiska arbetet har vi i denna studie tittat närmare och undersökt vilka didaktiska förutsättningar lärare upplever i arbetet med källkritik och informationssökning.

Pragmatismen är ett självklart val för oss i denna studie. Detta då vi utgår från ett identifierbart problem som studien syftar belysa och finna svar på. Med en av våra utgångspunkter i läroplanen (Skolverket, 2018a) hoppas vi finna svar då Biesta och Burbules (2003) påpekar att det inte är en självklarhet att lärare tillämpar innehåll i undervisningen bara för att de utgår från forskning och styrdokument. Metoderna lärare använder sig av och frågan ”hur” måste alltid sammanflätas med frågorna ”vad” och ”varför”. Därför ställer vi oss frågan hur lärare tolkar begreppen källkritik och informationssökning i läroplanen (Skolverket, 2018a). Vi väljer även att ställa frågor kring lärarnas självupplevda kompetens då Biesta och Burbules (2003) betonar att flera lärare kan ha helt olika uppfattningar och erfarenheter till ett område utan att detta betyder att någon av lärarnas uppfattningar är inkorrekta. Det innebär helt enkelt att man som individ utgår från olika perspektiv.

4 METOD

Innehållet i metodavsnittet ämnar beskriva genomförandet av studien. I avsnittet behandlas studiens metodologi, våra tillvägagångssätt samt urvalsprocess. Avsnittet innehåller även hur studien ställer sig i relation till de forskningsetiska principerna.

4.1 Metodologi

En studie som syftar till att förstå och tolka människors resonemang för att undersöka mönster i deras tankar görs med fördel utifrån en kvalitativ ansats (Bryman, 2002). Detta då denna studie ämnar, i enighet med det pragmatiska perspektivet, undersöka praktiskt arbete med källkritik och informationssökning i undervisningen och lärares syn på sitt eget arbete. Det är med andra ord lärarnas resonemang som centreras i denna studie, därför ser vi det lämpligt att undersöka området med en kvalitativ ansats. Detta i skillnad från en kvantitativ ansats där siffror och kvantifierbara fakta är i fokus (Denscombe, 2018).

Denna studie utgår i metodkombination som används i syfte att öka datainsamlingens tillförlitlighet, relevans och giltighet (Denscombe, 2018; Bryman, 2002). Metodkombinationen valdes för att nå flera informanter och samtidigt söka djupare svar. Genom en kvantitativ surveyundersökning kan vi få en överblick på lärares allmänna uppfattning och genom semistrukturerade intervjuer får vi en mer djupgående empiri. Vi åstadkommer på så sätt ett mer fullständigt kvalitativt svar än om vi enbart utgått från intervjuer (Bryman, 2002). Frågorna som ställdes under webb-survey skiljer sig från frågorna som ställdes under intervjuerna, i den bemärkelsen att intervjufrågorna inrymde fördjupning och följdfrågor kunde ställas.

Surveyundersökning

En surveyundersökning fungerar som ett frågeformulär. En surveyundersökning är kvantitativ och används i denna studie för att få en bredd av respondenter. En surveyundersökning ger ofta inga djupare svar. Detta då följdfrågor till respondenternas svar uteblir. En surveyundersökning hålls därför med fördel i kombination med intervjuer (Denscombe, 2018). Perioden en webb-survey är tillgänglig och påminnelser som går ut under de sista veckorna blir av stor vikt för antalet respondenter enligt Bryman (2002). Ytterligare rekommenderar Bryman att en surveyundersökning bör ha minst 30 informanter för att kunna accepteras som trovärdig och tillförlitlig.

Intervjuform

När en studie sker med önskan att undersöka människors åsikter och uppfattningar är intervjuer den metod som ger bäst utdelning (Denscombe, 2018). Vid intervjuer kan följdfrågor ställas för mer komplexa svar av informanten. Intervjuer kan hållas på olika sätt beroende på vilken empiri som önskas insamlas. Vi har valt semistrukturerade intervjuer. Dessa sker med utgångspunkt i förutbestämda intervjufrågor baserade på tidigare forskning samt teoretiskt perspektiv. Frågorna är således uppbyggda kring frågan "hur?". En semistrukturerad intervju är inte låst till specifika intervjufrågor (Denscombe, 2018). För att informanterna skulle kunna ge utförliga svar på de frågor vi anser viktiga och samtidigt anpassa samtalet efter

frågorna som valts ut till vår webb-survey ser vi det lämpligt att hålla semistrukturerade intervjuer.

4.2 Urval

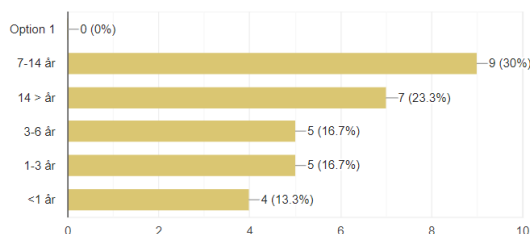
Valet att rikta studien till F-3 lärare var självklart för oss då vi utbildar oss till grundskollärare för dessa årskurser. Vi upptäckte att mycket av den forskning som fanns gällande källkritik och informationssökning i undervisningen utgår från årskurs 4–9 trots att området finns med i läroplanen (Skolverket, 2018a) redan i årskurs F-3 och därav är det även ur detta perspektiv intressant att undersöka denna åldersgrupp. Vi väljer att inkludera hela F-3 istället för att se till en enskild årskurs då informationssökning och källkritik ingår som en progression i läroplanen (Skolverket, 2018a).

Ett obegränsat antal personer har via Facebook-grupper haft möjlighet att delta i vår webb-survey, dock har surveyundersökningar en tendens att ignoreras av informanterna och därför valdes att utgå från ett icke-sannolikhetsurval för ett representativt urval. Surveyundersökningen har ett slumpmässigt urval då lärarna som valt att delta i studien kan befinna sig var som helst i Sverige.

Surveyundersökningen var tillgänglig i tre veckor och genererade i svar från 30 F-3 lärare. Av de deltagande lärarna arbetade elva i årskurs 2, åtta i årskurs 1, fyra i årskurs 3 och fyra i förskoleklass. Tre arbetade som ämneslärare i årskurs F-3. Vad gällde hur länge informanterna arbetat som lärare fick vi varierade svar (se nedan).

Jag har arbetat som lärare i:

30 responses

En informant i uppgav sitt kön som man, en informant uppgav övrigt, resterande uppgav sig vara kvinnor. Informanterna i åldern 35–55 utgjorde majoritet med 24 personer, därefter sju informanter i åldrarna 20–35. En person uppgav ålder på 55 eller mer. Alla informanter har gått lärarutbildning på högskolenivå för årskurs F-3.

Vi valde att intervjua ett få antal lärare för att på så sätt vara mer djupgående i vår analys av insamlade data, detta har även bidragit till informativa intervjuer. Mail om intervjufrågan (Bilaga 3) skickades till ett få antal lärare ur ett men då vi upplevde att lärare ansåg sig ha för lite tid för intervjuer utökades urvalet till 96 kontaktade F-3 lärare, urvalet genomfördes på så sätt genom ett klusterurval. Sex av lärarna valde att delta i intervjuer på deras respektive arbetsplats och två valde att ställa upp genom mailintervjuer. Lärarna arbetade på olika skolor i Mellansverige. I årskurs 1–3 intervjuades två lärare från varje årskurs. Utöver dessa sex lärare intervjuades även en lärare i förskoleklass och en lärare i en klass där elever i årskurs 2 och 3 blandats. Fem lärare tillhörde åldersgruppen 25–35 år och tre lärare var 45–55 år. Tre lärare hade arbetat i skolans värld mer än 14 år. Två lärare hade arbetat som lärare i 3–6 år

och två lärare i 1–3 år. En av lärarna hade arbetat som lärare i ca. 4 månader. Alla utom en lärare hade lärarutbildning, antingen för årskurserna F-3 eller 1–6. Läraren som inte hade lärarutbildning var utbildad förskollärare. Alla lärare som deltog i intervjuer var kvinnor.

4.2.1 Bortfall och urvalsfel

I alla studier finns risk för urvalsfel och snedvridning av urvalet (Denscombe, 2018). Den data som samlats in i denna studie kunde fått ett annat resultat om urvalet bestått av andra lärare än de som valde att delta. Av de 96 lärare vi kontaktade via mail fick vi respons av 26 lärare, varav åtta valde att delta i intervjuer. Genomgående anledningar till att så många av de tillfrågade lärarna valde att avstå var att tid inte fanns och att lärarna ansåg att de inte arbetar tillräckligt med källkritik och informationssökning för att kunna bidra med något till vår studie. En respons vi fått godkännande att citera löd:

[...] dessutom så arbetar inte vi med informationssökande och kritikhantering för tillfället. När vi forskar om något så hjälper jag eleverna i min klass med att plocka fram material utifrån de faktaböcker som vi har på skolan. Vi har haft en hel del krångel med våra datorer så eleverna har inte heller blivit bekanta med att söka fakta på nätet.

Viktigt att lyfta är även att surveyundersökningen delvis lades upp i öppna Facebook-grupper för lärare vilket kan resultera i att även personer som inte innehar rollen som F-3 lärare, eller lärare i allmänhet, väljer att svara på surveyundersökningen. Detta var något vi tyvärr upplevde vid ett tillfälle då denna text kunde läsas i ett av svaren:

att dinosaurierna åt upp datorerna (hoppas ni förstår att detta svar är projektledare..pga att enkäten är öppen för alla=risk för nättroll).

Svaren som genererades från denna informant valdes att raderas ur det slutgiltiga resultatet av surveyundersökningen. Baserat på våra egna kunskaper om läraryrket och området källkritik och informationssökning kunde de svar som kom in från de övriga informanterna accepteras som trovärdiga.

4.3 Genomförande

Surveyundersökningen (Bilaga 2) lades upp i Facebook-grupper utformade för lärare och delades till personliga kontakter som stämde överens med urvalsgruppen. Två dagar i veckan lades surveyundersökningen upp på nytt i olika grupper för att eventuellt locka nya informanter. Surveyundersökningen skickades även till de lärare som valde att avstå från intervjuer. Vi följde fortlöpande inkomna survey-svar och diskuterade sinsemellan den data som inkommit.

Veckan efter att mail gått ut med förfrågan om intervju bokades 8 intervjuer och de i förhand utformade semistrukturerade intervjufrågorna (Bilaga 1) skickades så att informanterna skulle få möjlighet att förbereda sina svar. Intervjuerna genomfördes sedan på lärarnas respektive skola och arbetsplats. Intervjuer genomfördes i lärarnas klassrum och i grupprum på skolan, de genomfördes utan störningsmoment och kunde spelas in via mobiltelefonens ljudupptagning. Det var endast vid ett tillfälle då det kom elever springandes högljutt i korridoren som kan ha upplevts som störande men detta var inget som verkade påverka lärarens svar och inte heller ljudinspelningens kvalitet. Vi höll samtalen på en formell, professionell nivå. Alla lärare var väl förberedda och gav utförliga svar på intervju- och följdfrågor. Varje

intervju tog mellan 10 och 20 minuter att genomföra. En vecka efter intervjutillfället skickade vi ut mail till de informanter som deltagit, där vi tackade för informanternas deltagande i vår undersökning.

4.3.1 Databearbetning

När data inhämtats via ljudinspelningar från intervjuer transkriberades dessa fortlöpande, ett dokument per intervju. Data från de två mailintervjuerna kopierades även dem in i enskilda dokument. Därefter sammanställdes data från surveyundersökningen via Google Formulär och överfördes i ett eget dokument.

Vi tog del av allt empiriskt material och läste det flera gånger. Därefter följde analys som till en början genomfördes med kommentarer i marginalen av dokumenten och sedan lästes allt material igen för att hitta mönster i informanternas svar med koppling till vår frågeställning, teoretiska perspektiv och bakgrund. Därefter jämfördes informanternas svar med varandra. Då framkom olika teman ur resultaten från intervjuer och surveyundersökning. Citaten sorterades därefter in i respektive kategorier och beskrevs med hjälp av teman. Exempel nedan:

Informant	Citat	Kategori	Tema
7	"Att få dom (eleverna) o förstå skillnaden mellan åsikt och fakta [...]"	Grunder till undervisning	Nytta
Survey	"Alla har inte tillgång till digital teknik."	Hinder & Svårigheter	Digitala verktyg
1	"Jag tycker väll allmänt att jag är ganska kritisk och har blivit mer med åren att man tänker liksom. [...] Man har läst böcker och artiklar som ändå handlar om hur lätt det är att liksom bli lurad i den här massmediala världen. Eh.. så att jag tycker att jag har ganska mycket kött på benen för att förklara för eleverna."	Kunskap & Kompetens Ämneskunskaper	Goda kunskaper
3	"Samverkan sker med skolbiblioteket bland annat då vi har lånat faktaböcker därifrån. Vår bibliotekarie hjälpte då oss att plocka fram olika faktaböcker som skulle passa bra."	Biblioteksamverkan	Faktatexter / Bibliotek

Därpå valdes att undersöka variationer mellan olika informanter med grund i ålder och tid de arbetat som lärare, vilket visade sig vara obetydligt. Vi kom slutligen fram till fyra olika kategorier med tillhörande tre teman i varje kategori. Vi har utgått från en tematisk analysmodell för att bearbeta data till empiri. Detta då vi utgått från vad informanterna faktiskt sagt och inte hur våra egna uppfattningar eller åsikter speglar informanternas svar. Den kvantitativa data som inkom genom surveyundersökningen redovisas som en enhet och därav blir citat från enkäten utan individuell koppling. De individuella data som nämns i studien kopplas därav till intervjuerna.

4.4 Etiska principer

Lagen om etikprövning av forskning som avser människor (SFS 2003:460) behandlar hur forskare bör ställa sig i relation till de etiska principerna. Vetenskapsrådet (2017)

presenterar förhållningsregler och delar in dessa principer i fyra områden: tystnadsplikt, avidentifiering, sekretess och integritet/konfidentialitet. Tystnadsplikt gäller för verksamheten studien utförs i, ofta är det en förutsättning att anonymisering eller avidentifiering av information lämnats för att etikprövningsnämnder ska godkänna forskningen eller studien. De svar som ges skall omöjligtvis gå att spåra tillbaka till informanten. Sekretessbegreppet är nära sammankopplat med tystnadsplikt. Uppgifter som tas del av kan endast sekretessbeläggas om de faller under offentlighets- och sekretesslagen. Information som utelämnas av informanten får inte användas på ett sätt som skadar informanten. Dock går anmälningsskyldigheten vid misstanke om brott alltid före både tystnadsplikt och sekretess. Med integritet eller konfidentialitet menas att forskaren bör vidta åtgärder för att skydda informanternas rätt till integritet och privatliv.

Informanterna i denna studie har alla blivit informerade om att deltagandet är frivilligt, både i survey och under intervjuer. I vår webb-survey ställdes inga frågor som på något sätt går att spåra tillbaka till informanten. Intervjuerna har utförts i skolor varvid tystnadsplikt gäller. De intervjuade lärarna har fått ta del av att studien utgår från de etiska principerna beskrivna ovan och att informationen de lämnar enbart kommer att användas till forskningsändamålet.

4.4.1 Tillförlitlighet och giltighet

Metoderna i en studie bör utgå från de etiska principerna och ett teoretiskt perspektiv för att nå ett giltigt och tillförlitligt resultat (Tivenius, 2015).

Studien grundas i en metodkombination av två olika insamlingsmetoder. Metoderna är valda för att komplettera och bekräfta varandra. Frågorna som ställts i både survey och under intervju har varit anpassade efter de forskningsetiska principerna och inom ramarna för det pragmatiska perspektivet. Med detta försäkras vi att surveyundersökningen inte begärt några personliga uppgifter kring informanterna utöver ålder, utbildning, antalet år som lärare och vilken årskurs de arbetar i. Intervjuerna har inte heller efterfrågat några personliga uppgifter. Centralt för frågorna har varit hur lärarna ser på sin egen undervisning, vad de upplever som svårt eller som möjligheter med källkritik och informationssökning i deras faktiska undervisning.

Studien har genomförts utifrån ett kvalitativt syfte där data samlats in från ett större antal lärare för att giltigt och tillförlitligt kunna upptäcka mönster i lärarnas resonemang. Denna studie bygger även på tidigare forskning inom området källkritik och informationssökning i skolan vilket tillför en generaliserbarhet eller överförbarhet. Utöver dessa punkter är det även nämntvärt att vi är två personer som genomfört denna studie och under studiens gång har vi kunnat diskutera och resonera kring datainsamling och empiri.

5 RESULTAT

I detta avsnitt behandlas studiens empiri och därefter följer tolkning av empiri och sammanfattning av resultatet.

5.1 Empiri

Under databearbetningen upptäcktes intressanta aspekter, däribland att lärare i årskurs F-3 delar många åsikter gällande källkritik och informationssökning. Oavsett vilken årskurs de arbetar i, ålder, kön och hur länge de arbetat som lärare svarade majoriteten av lärarna att området har betydelse för barnens fortsatta utveckling till att bli självständiga samhällsmedborgare. Lärare delade tips och metoder vad gällde deras undervisning i ämnet och visade samtidigt på svårigheter och hinder, speciellt vad gällde digitala verktyg. Lärarna anser sig tänka källkritiskt och söker ofta information själva men upplever att det är svårt att förmedla till eleverna, det uppstår förvirring kring *hur* undervisningen skall hållas. Nedan följer uppsatsens empiri. Empirin presenteras utifrån valda kategorier kopplade till studiens frågeställning och sedan mer ingående utifrån de teman som upptäcktes under databearbetningen.

5.1.1 Grunder till undervisningen

Den första kategorin skildrar F-3 lärarnas tankar och upplevelser till varför och när de behandlar informationssökning och källkritik i sin undervisning. Tre teman framkom utifrån intervjuer och surveyundersökning. Lärarna var överens om att källkritik och informationssökning är en viktig kunskap i samhället, detta resonerades av lärarna fram med stöd i LGR11 (Skolverket, 2018a) och bildade ett tema. Vidare framkom temat kring varför källkritik och informationssökning ska undervisas om: Vad är nyttan? Alla lärare var överens om att området behövdes i skolan och att undervisningen i källkritik och informationssökning skulle komma in så tidigt som möjligt, kanske redan i förskolan och därför valdes även detta tema.

Viktig samhällskunskap

Utifrån intervjuer och surveyundersökning uppvisades skilda tolkningar av LGR11 (Skolverket, 2018a) vid området källkritik och informationssökning. Återkommande var förankring till skolans uppdrag i LGR11 där det står att eleverna ska utvecklas i området för att kunna delta i samhällslivet.

Jag tolkar innehållet att det är en del av elevernas utveckling mot att bli fullvärdiga samhällsmedborgare som är ett av skolans uppdrag att se till att eleverna är när de slutar skolan. (Lärare 2)

Flera lärare framhävde att källkritik och informationssökning innebär att eleverna ska tänka en gång till och inte köpa allting de hör och ser. Eleverna behöver få vara kritiska och våga ifrågasätta. Vissa lärare valde att inte ge sin egen tolkning av området och valde istället att recitera innehållet ur LGR11.

Källkritik och informationssökning är enligt lärarna svårt att placera och avgränsa till ett specifikt ämne. Området anslöts främst till ämnena svenska, NO och SO utifrån att lärarna härrörde källkritik och informationssökning till de ämnen där det är vanligast att faktatexter skrivs.

En av frågorna i surveyundersökningen sökte svar på varför lärarna tror att undervisningen i källkritik och informationssökning visat på brister och till och med uteblir i många fall. Tankarna kring detta var delade och det gjordes många spekulationer till varför, bland annat:

Att det tidigare inte funnits med i LGR11 eller andra styrdokument och att kompetensen bland lärare skiljer sig åt. (Survey)

Nytta

Samtliga lärare var överens om vikten av att utveckla elevernas källkritiska förmåga då de lever i ett samhälle med ett ständigt informationsflöde. En lärare menade:

Dä hänger ju mycket ihop med internet, facebook å allt de här. De är liksom... alla barn pumpas med massa fakta [...] Jaa, som blir sanningar för dom hela tiden. (Lärare 5)

Vikten av att ställa sig kritisk till information eleverna möter i och utanför skolan där vem som helst kan utge sig för att vara vem som helst, tydliggjordes av lärarna. Flera lärare upplevde att eleverna ofta har svårt för att se skillnader på trovärdig information och riktade åsikter eller skämt. De ansåg att det var viktigt att lyfta just skillnaderna mellan åsikter och fakta, fakta och reklam.

Många av mina elever förstår inte alls skillnaden mellan Google och internet överhuvudtaget, de förstår inte hur det är uppbyggt och varför det finns "fel" information ibland. Skillnaden mellan fakta och reklam är också väldigt viktig! (Survey)

Lärarna ansåg att det är viktigt att få eleverna att börja reflektera själva och även lära sig vilka sidor som är tillförlitliga. Undervisningen inom området ger eleverna möjligheten att bli mer självständiga i sitt arbete. Istället för att läraren leder in eleverna på specifika sidor ges de möjlighet att själva reflektera och jämföra information de möter.

Anledningarna till varför eleverna behöver utveckla ett källkritiskt tänkande var många. En av de främsta anledningarna var elevernas ålder och deras förmåga att tro på allt de ser och hör. Eleverna förstår inte varför någon skulle säga någonting som inte är sanning, därför måste eleverna ges grunderna i ett kritiskt förhållningssätt och lärarna ansåg därför att området måste börja arbetas med tidigt.

För just nu är de i en ålder då de inte är så källkritiska utan tror på det mesta. (Lärare 3)

Tidig start

Majoriteten av lärarna ansåg att källkritik och informationssökning bör arbetas med redan i förskoleklassen och de yngre årskurserna.

[...] vi på lågstadiet måste ju börja med å få dom (eleverna) att förstå att vi måste vara kritiska till de vi hör och ser. Jag tycker att man ska börja redan i förskoleklass. (Lärare 5)

Begreppen källkritik och informationssökning behöver dock inte användas i de yngre åldrarna. Det var viktigt för majoriteten av lärarna att tidigt arbeta med källkritik, elevernas tillgänglighet till digitala medier var något lärarna uttryckte som en anledning till att tidigt påbörja ett källkritiskt förhållningssätt hos eleverna:

Det, det är ju tidigt! Ja, redan i förskoleklass! Absolut! Dom (eleverna) är ute på nätet från dom är två-tre år idag. (Lärare 7)

5.1.2 Undervisningens innehåll och utformning

Kategorin undervisningens innehåll och utformning framkom ur lärarnas beskrivningar om hur undervisning bedrivs i källkritik och informationssökning. Tre teman togs sedan fram utifrån intervjuer och surveyundersökning. Ett tema var faktatexter vilket är en metod som ofta behandlar källkritik och informationssökning. Fortsättningsvis framkom även att majoriteten av lärarna ofta håller undervisning i området tillsammans i helklass eller i diskussioner som uppkommer i eller utanför klassrummet. Flera lärare såg källkritik och informationssökning som ett vardagligt samtalsämne.

Faktatexter

Källkritik och informationssökning visade sig främst behandlas vid enkelt forskningsarbete och faktatexter i olika ämnen. Källkritik och informationssökning går ofta hand i hand med digitala verktyg och medier. Det var även tydligt att lärarna ofta leder in barnen på specifika söksidor eller hjälper dem att ta fram sökord.

Vi har ju börjat med lite forskning. Då forskar vi kring djur o lite sånhär enklare i början. [...] Att man tillsammans med barnen liksom luskar var tror dom att dom kan hitta all fakta å sådär. Å då har dom ju kommit fram till biblioteke, näte å sånt där... Då har vi gjort så att vi har googlat mycket, sökt på internet å då dom har hittat har vi tittat på å sen har dom fått skrivi lite om det sen tänker man hur sant tror vi att det här är. (Lärare 5)

Informationssökning sker främst genom internetsökning och i faktaböcker. Flera lärare förklarar att de är med och kontrollerar när eleverna ska söka information på internet även om de inte får söka själva vidare ofta. De leder in eleverna på sökmotorer eller hemsidor som de själva känner sig trygga med. Flera lärare förklarade även att de talar med eleverna om att vara källkritiska.

Nu i åk 2 har vi börjat skriva faktatexter. Eleverna har då fått söka information i både faktaböcker och på internet. När vi skulle söka information på internet gick jag igenom och visade vart man kunde hitta fakta någonstans. [...] allt man läser på internet inte är sant. Jag gav olika exempel och tog återigen upp att man måste fundera över om det som står faktiskt är rimligt. (Lärare 3)

Majoriteten av lärarna använder internet dagligen som informationskälla i sin undervisning. Även samverkan med biblioteket förekom vid arbetet med faktatexter. Vanligast var att skolbiblioteken besöktes sporadiskt eller att samverkan uteblev helt.

Men just bibliotekets, det är ju bemannat två dagar i veckan bara. [...] Men vi har inte haft så mycket källkritik med biblioteket. Men hon (bibliotekarien) är väldigt öppen för förslag. Så jag skulle säkert kunna starta något sånt om jag skulle vilja. (Lärare 8)

De lärare som upplevde att samverkan med skolbiblioteket fanns menade att skolbibliotekarien valde ut böcker åt eleverna. Vanligast var att bibliotekarien tog fram faktaböcker till eleverna och på så vis gör det källkritiska arbetet åt eleverna. Det framkom att då lärare gett eleverna möjlighet att välja mellan att söka i böcker eller använda internet till sina faktatexter hade eleverna valt att söka via internet eftersom de ansåg att det gick fortare.

Majoriteten av lärarna beskrev att de i samband med faktatexter ger eleverna möjlighet till reflektion. Ett sätt att jämföra olika källor till en faktatext är att gruppen

tillsammans söker upp information på internet från olika källor. Jämförandet inför faktatexter förekommer hos lärare på olika sätt:

Ibland skriver jag påståenden och de söker info. Leta info, ta mer än en källa. Titta på bilder angående samma ämne och se likheter och skillnader. (Survey)

Diskussion

Det framkom att informationssökning och källkritik ofta är ett naturligt samtalsämne både i och utanför undervisningen. Informationssökning används även spontant när det uppstår frågor läraren inte kan ge svar på. En lärare berättade hur hon använder sig av Google för att nå information på frågor och funderingar eleverna har:

Man använder, o dom själva använder ju google mycket hemma. ”MEN DET ÄR JU BARA O GOOGLA!” Så vi kan sitta i matsalen o googla ibland, jag sa de, det ser lite illa ut ibland när man tar upp telefonen. Men barnen vet ju vad man gör. (Lärare 7)

Det är viktigt att lyfta källkritiken i alla skolans ämnen. Informationssökning sker, enligt flera lärare, i flera områden och då blir det naturligt att införa källkritik i undervisningen oavsett ämnesområde. Lärare som vanligtvis inte planerade för sin undervisning kring källkritik och informationssökning kopplade istället området till samtal och diskussioner som uppstår.

Vi diskuterade världens största och minsta djur. En elev hade sett en bild på nätet där ett djur var enormt jämfört med en människa och så mycket större än det är i verkligheten och eleven trodde att bilden var sann. Vi diskuterade sedan om allt man läser/ser på nätet inklusive Youtube kan vara sant. (Survey)

Lärarna menade att diskussionerna väcker nyfikenhet hos eleverna och att det även är möjligt att de lär sig genom diskussioner och ifrågasättanden. En lärare lyfte att det kan vara värdefullt om eleverna även ifrågasätter lärarens information.

Tillsammans i helklass

Undervisning kring informationssökning och källkritik i de yngre årskurserna utförs främst i helklass. Detta är något som framkommit i samtliga intervjuer och även delvis i surveyundersökningen. En lärare framhåller att detta görs med fördel för de yngre barnen eftersom läs- och skrivinläringen ännu inte är automatiserad. Därav var det även vanligare att källkritik och informationssökning fick större plats i undervisningen i årskurs 3 när eleverna lärt sig läsa och skriva.

Å sen ja i den här åldern kan dom ju inte skriva riktigt än heller så att där får man ju hjälpa dom mycket. Men, som me förra års... när jag hade en trea då hade vi ju lite paddor som vi kunde använda. Å då funkar de ju bättre. (Lärare 5)

En lärare uttryckte att eleverna i de yngre årskurserna behöver mer stöd när det gäller informationssökning och källkritik. Vanligast var att lärarna tillsammans med eleverna söker fakta på internet. En av lärarna framförde hur eleverna var med och tog fram sökord och att de sedan googlade tillsammans i helklass på dessa sökord. Lärarna uttryckte att arbetet i helklass är ett sätt att inkludera eleverna i undervisningens utformning. Flera lärare lyfte även att de ofta kollar på filmer tillsammans i helklass och sedan diskuterar filmernas innehåll.

Att dom (eleverna) har fått tänka efter å dom valde två filmer som dom ville se om ett djur å de ena va ju från Kolmården mä en professor som hade liksom berättat å allting. å men den tyckte dom, det stämmer nog ganska bra för han vet vad han pratar om. Å de

andra va en mer sån här plojfilm så den kom dom ju underfund med att den kan vi inte ta med den sågar vi. så liksom dom börjar förstå skillnaden på vad är det jag ska titta efter [...] (Lärare 5)

Aktiviteter som utförs tillsammans i helklass fanns det många exempel på hos lärarna. En lärare sammanfattade några exempel på undervisning i källkritik och informationssökning som utförts i helklass:

De roligaste är när man ger dem en helt vansinnig text, som typ på ett övertygande sätt säger att t.ex. månen är gjord av ost. Ju längre in i texten ju knäppare text. Till slut reagerar barnen och så pratar man om hur mycket de svalt av lögnerna. Att mäta barbiedockor och prata kroppsideal är också roligt och det lättaste kanske är att arbeta med två olika gamla böcker där det står olika i. (Survey)

5.1.3 Svårigheter och hinder

Denna kategori beskriver de svårigheter och hinder F-3 lärare upplever runt källkritik och informationssökning. Vi har även här funnit tre specifika teman som upprepats vid varje intervjutillfälle och även i surveyundersökningen. Lärarna upplever främst svårigheter i samband med digitala verktyg, tiden som ges till planering eller undervisning och dessutom upplever flera lärare elevernas förståelse för källkritik och informationssökning som en svårighet, att det är svårt att få eleverna att upptäcka vad som är sant eller falskt.

Digitala Verktyg

Majoriteten av lärarna i surveyundersökningen svarade att digitala verktyg ofta är avgörande för kvaliteten på undervisningen i källkritik och informationssökning. Lärarna upplevde att de tillgängliga digitala verktygen inte är tillräckliga i antal för att undervisning ska kunna hållas efter deras egna önskemål. Den vanligaste företeelsen var att det saknades helklassuppsättningar med digitala verktyg så att alla elever kunde ha möjlighet att använda dem samtidigt. En lärare menade att detta var en svårighet för att aktivt kunna arbeta med källkritik och informationssökning:

En svårighet, eller hinder, är att det inte finns tillräckligt med IT-verktyg för att eleverna ska kunna arbeta aktivt med källkritik och informationssökning. Ibland har vi 5 datorer som eleverna kan sitta två-och-två vid. (Lärare 6)

Några skolor har egna klass-plattor som tillhör det specifika klassrummet medan andra har bokningssystem där skolan delar på de digitala verktyg som finns. En annan aspekt gällande de digitala verktygen var de hinder de för med sig. I och med att alla digitala verktyg inte hunnit laddas, nätverket kopplas ifrån, någon surfplatta måste uppdateras, trasiga skrivare eller att det som visas upp i helklass laggar. En lärare förtydligar detta:

Dock är det inte alltid som tekniken funkar. Ibland strular den. [...] Barnen blir så otåliga på att vänta på att det ska funka så det blir ett problem. (Lärare 6)

Även om de digitala verktygen för flera lärare upplevdes otillräckliga fanns det skolor där det nyligen gjorts satsningar i att köpa in digitala verktyg. Detta upplevde lärarna som motiverande att komma eftersom det blir mer tillgängligt och ökar elevernas förutsättningar att självständigt få söka och ställa sig kritiska till olika former av information.

I surveyundersökningen önskade en av frågorna svar på vad F-3 lärare tror att bristen på undervisning i området skulle kunna bero på. Den vanligast förekommande

kopplingen mellan bristen på undervisning i källkritik och informationssökning var att det saknades digitala verktyg i klassrummet.

Tiden

Både planeringstid och undervisningstid påpekas saknas för att undervisningen skall kunna hållas på ett korrekt sätt. Källkritik och informationssökning sågs med andra ord av flera lärare som tidskrävande och inte lika viktigt som andra områden. En lärare beskrev det svårt att hinna med undervisningen i källkritik och informationssökning:

Brist på tid. Hinna med. Det känns som avkodningsträning, textformulering och räkning behöver ta tid från reflektion. (Survey)

Även att hitta planeringstid och material för området upplevdes av flera lärare som ett hinder för undervisningen men det var inte bara lärarens förberedande arbete och prioriteringar som spelar in gällande den tid som finns tillgänglig. Flera lärare lyfte även att man som lärare inte räcker till under själva undervisningstillfället på grund av tid i relation till antalet elever. Tiden räcker inte för att läraren ska kunna finnas som stöd för alla elever medan de söker självständigt eller undersöker källor. En lärare menade att detta även får påverkan på barnens inläring i området:

Jaa, de.. de tar ju väldigt mycket tid. Mmm, å den tiden har man inte alltid. Så att de ä, tycker jag är en stor svårighet. Å det ställer ju till det både för barnen o för mig. För jag får ju inte möjlighet att lära dom fullt ut. (Lärare 5)

Elevernas förståelse

Lärarna uttryckte även svårigheter i att bemöta elevernas svårigheter kring området. Alla lärare i studien nämnde vid något tillfälle elevernas svårigheter med att ta in att all information inte är sann och att kunna sälla bland den information de tar del av via olika digitala och analoga medier. De uttrycker att eleverna ofta har svårt att förstå vad som är sant respektive falskt. Det som upplevdes allra svårast kring elevernas förståelse var att de inte kan förstå konceptet eller nyttan av undervisningen i källkritik:

Det blir abstrakt för eleverna. på ett sätt det här att liksom att först att man ska söka fram någonting. Men sen när man har sökt fram det så kanske det inte stämmer så då måste man söka igen och igen. För att liksom hitta, stämmer det här verkligen? (Lärare 8)

En annan aspekt gällande elevernas kunskaper lyftes av ett par lärare, svårigheter i att som lärare hänga med i det flöde av information som eleverna tar del av. Som vuxen, förklarar lärarna, har man har lärt sig att stänga av flödet av viss information men att eleverna inte har den möjligheten än. Lärarna uttryckte att elevernas aktiviteter i rykten, skvaller eller virala trender kan skapa problem för läraren:

Jag upplever att det är svårt att hänga mä för att även fast jag själv inte är speciellt gammal så ligger ju eleverna i en helt annan nivå av asså flöde av... å vad dom använder sig av. [...] det är ju svårt att hänga med liksom när dom tar upp saker. [...] Dom får veta saker hela tiden när jag som vuxen kan känna liksom att jag kopplar bort saker. (Lärare 1)

Det visade sig således att majoriteten av lärarna i studien upplevde svårigheter i att få eleverna att förstå skillnaderna på sant och falskt i såväl analoga som digitala medier.

5.1.4 Självupplevd kompetens och kunskap

Den avslutande kategorin tar avstamp i vad lärarna beskrev och upplevde om sina egna kunskaper och kompetens inom källkritik och informationssökning. Majoriteten av lärarna ansåg sig ha goda kunskaper inom området och att planeringen, eller lärarens förundersökningar var viktig i arbetet. Alla lärare uttryckte däremot en brist på didaktiska kunskaper. Flera lärare stakade sig när de ställdes frågan om *hur* undervisningen borde gå till eller att de anser sig veta för få sätt att göra ämnet konkret för eleverna. Nedan följer lärarnas uppfattningar kring sin egen kompetens och kunskap.

Goda kunskaper

De flesta lärare drog paralleller till sin egen skolgång och erfarenheter med källkritik och informationssökning. De framhöll att de besitter ett källkritiskt förhållningssätt och att de, i de allra flesta fall, vet hur man söker fram källor. Det blir tydligt genom lärarnas svar att den kunskapen de anser sig besitta gällande källkritik och informationssökning i allra högsta grad är baserad på en lång erfarenhet av källor och felkällor. Med denna erfarenhet anser lärarna att de har tillräckliga kunskaper för att berätta eller förklara om källkritik och informationssökning för eleverna. Några lärare i studien upplevde däremot att erfarenhet inte alltid räcker till då området hela tiden utvecklas, exempelvis lyftes:

Mer kunskap behövs alltid då det dyker upp nya källor som måste kollas upp. [...] Jag ska erkänna att min egen kunskap i ämnet kan bli bättre och ansvaret ligger på mig att anamma kunskaper som jag sedan ska lära ut till mina elever. (Lärare 2)

I surveyundersökningen ställdes frågan kring lärarnas kunskaper tillsammans med frågan om hur de upplevde sin egen kompetens. Det framgick att majoriteten av lärarna ser sig ha goda eller tillräckliga kunskaper och kompetenser inom området källkritik och informationssökning. Det var några av informanterna i surveyundersökningen som uppgett att de har mindre eller inga kunskaper alls inom området. När frågan istället gavs om lärarna blivit tillfrågade kompetensutveckling där området ingått svarade ingen av de tillfrågade lärarna ja.

Didaktiska svårigheter

Majoriteten av lärarna uppgav att de upplevde det svårt att avgöra vad undervisning inom källkritik och informationssökning skulle innehålla förutom faktatexter. Flera lärare ansåg att de kunde tillräckligt och hade kunskaper inom området men upplevde en avsaknad av material och olika sätt att lära ut på. En lärare föreslår:

Jag skulle vilja ha mer olika exempel på hur man kan föra detta vidare till eleverna. För just nu känner jag att jag inte kan så många olika sätt att lära ut detta på, även om jag själv är källkritisk. (Lärare 3)

Metoder som är lustfyllda och lekfulla saknas och lärarna önskar aktiviteter där eleverna aktiveras istället för att undervisningen enbart består av katederundervisning. Flera lärare uttryckte ett stort behov av kompetensutveckling i området. Detta inte för att de saknar kunskaper i ämnet, snarare för att de saknar kunskap om hur ämnet ska befästas hos eleverna. De valde istället bort undervisningen med anledning av att de inte hade kunnat lägga tid på att klura ut hur undervisningen skall se ut så att eleverna förstår. De lärare som undervisade mycket

kring området källkritik och informationssökning uttryckte även dem brist på metoder och olika sätt att föra undervisningen:

Sen så tycker jag väll man kan bli bättre. För de är ju ett svårt ämne tycker jag. Eh... och man, asså det är ju svårt att lära ut tycker jag också. Så det är ju, man kan ju alltid bli bättre. Och liksom hitta nya sätt å lära ut det på liksom.
(Lärare 8)

En lärare hade upplevt området som svårt och varit osäker på sin egen kompetens tidigare men förklarade:

Jaa, i början var ja lite osäker på min egen kompetens men efter den här, dom här konferenserna ja har vari på [...] me politikerna o liksom. Där dom verkligen har fått förklara... varför dem, den här nya läroplanen har kommi till o varför den ser ut som den gör. Då har de ju blivi mycket bättre så det önskar man ju, de skulle ju alla lärare behöva få egentligen. [...] Så ja. Jag tycker nog, just nu känns det som att ja har den kompetens jag bör ha. (Lärare 5)

Flera lärare i surveyundersökningen som blivit tillbedda att beskriva ett lektionsmoment kring informationssökning och källkritik kunde inte svara på frågan. Detta då de inte var säkra själva och inte kunde ge några konkreta exempel. En annan aspekt som lyftes var att några få lärare uppgav osäkerhet över vad som skulle behandlas i området och att det av den anledning fanns osäkerheter kring vilka metoder som kunde användas i undervisningen.

Planering

Lärarna uppmanade oss som studenter att komma ihåg att undersöka det material vi har i syfte att visa eleverna. Detta då de berättade att vad som helst kan komma upp på skärmen om man som lärare inte är förberedd, dessutom menade flera lärare att lärarens eget förarbete är viktigt när det gäller källkritik och informationssökning, speciellt vid användandet av digitala verktyg. En lärare menade på:

[...] man måste liksom alltid ha grunden själv. Så man vet vad det är man ger till eleverna å man har granskat det själv [...] så vet man ändå vad man jobbar med å man vet vad man kommer stöta på. Speciellt om dom ska använda internet att man har kollat upp det innan så att, vilka sidor dom ska gå in på. (Lärare 1)

Flera lärare menade på samma princip, att aldrig presentera ett material från internet som läraren själv inte redan undersökt information och material på. En vanlig uppfattning var att böcker, eller läromedel, är lättare att vända sig till än internet. Främst för att det då är läraren själv som väljer materialet. En lärare uttrycker:

[...] för det är nästan lättare o ta ut meningar från böcker till yngre. För då är det fortfarande du som kan, aa men då *den här boken har vi, i den här har vi hittat det här*. [...] Det är skönt o ta fakta från böcker. För då vet man vem som alltid gett ut den och man kan alltid liksom luta sig tillbaka på den. [...] Läromedelsböcker är ju de bästa.
(Lärare 4)

Några lärare har inte haft planerade lektioner i området, de upplever istället källkritik och informationssökning mer som en vardaglig del i undervisningen som lyfts i diskussioner och/eller under samlingar (se under rubriken Diskussion).

5.2 Tolkning av Empiri

Nedan följer tolkning av bearbetad empiri utifrån valt teoretiskt perspektiv. Detta bildar resultatet av studien. Utformningen av vår tolkning av empiri utgår från vår frågeställning och är därför uppdelad i två kategorier: Tolkning av läroplan och Didaktiska förutsättningar.

5.2.1 Tolkning av läroplan

Begreppen källkritik, informationsbearbetning och värdering återfinns i LGR11 (Skolverket, 2018a) och tolkas snarlikt av lärarna i studien. Skilda tolkningar förekom i hur man tolkar in begreppen i sin undervisning och hur eleverna tar till sig dessa begrepp. Det innebär att eleverna ska lära sig att söka information och värdera informationen, upptäcka strategier för att undersöka trovärdigheten i olika former av information. Vissa lärare var inte helt insatta i vad LGR11 beskrev om dessa begrepp, ändå hade majoriteten av lärarna en egen tolkning av dem. En av dessa tolkningar var att läraren på olika sätt ska lära eleverna att allt som läses inte är sant. Lärarna vill ge eleverna strategier och verktyg för att klara av att värdera och bearbeta information genom ett källkritiskt förhållningssätt. Några lärare valde att inte framföra sina egna upplevelser eller erfarenheter i tolkningen, de uppgav istället text direkt ur LGR11 (Skolverket, 2018). Lärarna kopplar främst källkritik och informationssökning till arbetet med faktatexter men även som en naturlig del av undervisningen i och med att eleverna stöter på information både i och utanför skolan (Se 5.1.2 Undervisningens innehåll och utformning). Det upplevs av de flesta lärarna att källkritik och informationssökning inte är bundet till något specifikt ämne.

De vanligaste erfarenheterna var som nämnt att lärarna behandlar området i samband med faktatexter (Se Faktatexter), både när det kommer till att eleverna själva tar fram information till sina faktatexter och att lärarna visar på faktatexter som eleverna kan använda sig av. Digitala verktyg är en stor del av arbetet med källkritik och informationssökning då det ofta är där eleverna får möjlighet att hitta information. Det förekommer även att eleverna har möjlighet att låna böcker på skolbiblioteken, ofta med bibliotekariens hjälp.

Utöver faktatexter såg flera lärare likaså källkritik och informationssökning som en stor del av de vardagliga samtalsämnena och kunde av den anledningen inte koppla området till ett specifikt ämnesområde (Se Nyttä). Språket och liknande diskussioner är enligt Dewey (1916/1997) ett av de viktigaste verktygen människan kan använda sig av för att skapa delaktighet i lärandet. Det är vanligt att diskussioner uppstår kring vad barnen sett och hört, både i området där de bor och via internet eller sociala medier. Källkritik och informationssökning kan därför förekomma i undervisningen oavsett ämnesområde.

Diskussioner och informationssökningar som görs i samband med faktatexter hålls ofta i helklass där eleverna får vara delaktiga under sökprocessen (Se Tillsammans i helklass). Eleverna får hjälpa till att välja ut sökord och hela tiden se vad sökningen genererar, ofta med anledning att tillgång till digitala verktyg är bristfällig enligt majoriteten av lärarna (Se Digitala Verktyg). Det har även att göra med var eleverna befinner sig i läs- och skrivutvecklingen. Lärarna lyfte att eleverna i de yngre årskurserna ännu upplever svårigheter att skriva själva och därför underlättar det att

sökningarna sker i helklass. En vanligt förekommande metod är att eleverna får se en film om till exempel källkritik och sedan diskuteras innehållet i grupp. Några lärare menade således på vikten av att eleverna själva får upptäcka skillnader och likheter mellan falsk och sann information. Metoderna och frågan ”hur” måste, enligt ett pragmatiskt perspektiv, kopplas till frågorna varför och av vilken anledning.

För att eleverna ska utvecklas till aktiva samhällsmedborgare i ett demokratiskt och komplext samhälle är källkritik och informationssökning en betydelsefull grundsten (Se Viktig samhällskunskap), så även inom pragmatismen där skolan ses som en del av samhällslivet där negativa och positiva krafter lyfts (Kroksmark, 2003). Eleverna ska inte acceptera allt de ser och hör som sanningar utan istället våga ifrågasätta och jämföra olika sorters information. Eleverna får ständigt ta del av olika sorters information från internet och via reklam, lärare ser det viktigt att eleverna får delta i aktiviteter som behandlar hur informationssamhället är uppbyggt och att det även kan finnas ”fel” information. Det blir viktigt att jämföra skillnader mellan vad som är fakta och vad som är fiktion. Lärarna ser betydelse i att eleverna utvecklar förmågan att arbeta självständigt och att de får tid för reflektion vilket bidrar till ett mer undersökande och utforskande lärande. Det gäller att låta eleverna själva få upptäcka förutsättningar och konsekvenser av det egna och andras handlanden (Biesta & Burbules, 2003).

För att eleverna ska utveckla en förståelse för hur något är eller bör vara behöver de få möjlighet att uppleva situationer där de ställs inför problem av olika slag (Dewey 1916/1997). En av lärarna i studien lyfte bl.a. vikten av att eleverna blir exponerade för skillnaderna mellan fakta och åsikter. En annan lärare menade att eleverna ofta har svårigheter med det källkritiska tänkandet då eleverna är i en ålder då de tror på det mesta (Se Elevernas förståelse). Därmed blir det otroligt viktigt att lyfta källkritik och informationssökning redan i en tidig ålder. Flera lärare uttryckte att området bör lyftas redan i förskolan eftersom källkritik och informationssökning uppkommer även utanför internet och det standardiserade skolarbetet (Se Tidig start). Dessutom lever eleverna i en värld där många har tillgång till internet i en tidig ålder och stöter på problem som måste lösas. Ju tidigare eleverna får lära sig om källkritik och ges möjlighet att ifrågasätta information desto lättare kommer de kunna förstå skillnader på fakta och påhitt. Det upplevs av lärarna viktigt att möta eleverna där de är just nu. De problem de stöter på i vardagen är de problem som lärarna behöver presentera strategier för att lösa, därför kan källkritik i de allra lägsta åldrarna handla om rykten och skvaller i barngruppen.

5.2.2 Didaktiska möjligheter och hinder

Lärarna upplevde sin egen kunskap om källkritik och informationssökning som god då de har tillägnat sig kunskaper kring området genom erfarenheter och egna upplevelser (Se Goda kunskaper), däremot uttryckte majoriteten av lärarna en osäkerhet kring hur kunskapen ska tillämpas i undervisningspraktiken (Se Didaktiska svårigheter). I och med att lärarna har kunskap kring området blir det lätt att undervisningen enbart utgår från att läraren föreläser. En av grundtankarna i pragmatismen är att lärande sker genom självupplevda situationer och att enbart få höra hur det borde vara inte leder till samma möjligheter till lärande (Biesta & Burbules, 2003). Lärarna upplever brister i antalet metoder och tillvägagångssätt för

att eleverna själva ska få utforska och uppleva. Flera lärare svarade nej vid frågan om de fått kompetensutveckling inom området, de efterfrågar mer kompetensutveckling i området. En av de intervjuade lärarna berättade att denne tidigare varit osäker men efter att ha deltagit i en skolbiblioteksatsning från skolverket, på så sätt fått mer förståelse och upptäckt användningsområden för källkritik och informationssökning i undervisningen. Lärarna uttryckte osäkerheter om innehållet i LGR11 (Skolverket, 2018a), vad området egentligen innebär för undervisningen. En aspekt är därför även att det finns osäkerheter i vad som faktiskt ska behandlas.

Undervisningen påverkas även av hinder och svårigheter som upplevs av lärarna (Se 5.1.3 Svårigheter och hinder). De hinder som identifierats i denna studie rör digitala verktyg, tiden som finns för planering och undervisning, och elevernas förståelse för att allt inte är sant. Hinder som rör digitala verktyg upplevs relativt likställt för alla lärare. Lärarna upplever en brist av digitala verktyg tillgängliga för undervisningen (Se Digitala Verktyg). Majoriteten av lärarna upplever att digitala verktyg är av stor betydelse för undervisningen i källkritik och informationssökning. En annan aspekt är de hinder de digitala verktygen för med sig i och med att de inte alltid fungerar som de ska, vilket påverkar elevernas möjligheter till inläring. Några lärare lyfte även att de precis fått tillgång till digitala verktyg och att det inte implementerats i undervisningen än, men att det är på god väg och att detta kommer underlätta undervisningen även inom källkritik och informationssökning. Flera lärare upplever att tiden det tar att hinna med i stöttningen av eleverna vid informationssökning är en svårighet, då läraren behöver finnas med som stöd för att kunna ge dem tips på vägen.

Tiden som läggs på källkritik och informationssökning varierade betydligt mellan lärarna och tiden får även uttryck som hinder för undervisning (Se Tiden), oavsett vilket ämne som behandlas. Ofta väljs källkritik och informationssökning bort då andra ämnen prioriteras högre. Eleverna får därmed inte möjligheten att reflektera och undersöka källor i den mån lärarna önskar. Läraren själv måste dessutom vara förberedd på information som kan framkomma under undervisningssituationen. Majoriteten av lärarna uttryckte att de aldrig skulle visa något för eleverna utan att själva undersöka det i förväg.

Det upplevs även svårt att få eleverna att förstå att allt de hör och ser inte är sant (Se Elevernas förståelse). Lärarna menade att eleverna har svårt att förstå konceptet och nyttan av ett källkritiskt förhållningssätt. Det framgick att källkritik och informationssökning är abstrakt för eleverna. Några lärare menade att det även är svårt för läraren själv att hinna med i det flöde som eleverna upplever, att kunna möta deras tankar och funderingar kring ny information.

5.3 Resultatsammanfattning

Källkritik och informationssökning ses som viktiga kunskaper i ett modernt, demokratiskt samhälle. Eleverna ska inte acceptera allt de ser och hör som sanningar vilket lärare upplever att de ofta gör. Skillnader mellan fakta och åsikter, fakta mot fiktion. Om eleverna lär sig tidigt att vara källkritiska leder det till att de blir självständiga och kan upptäcka världen på ett tryggt sätt, eftersom eleverna är i en ålder då de tror på det mesta som presenteras för dem är en tidig start avgörande. Lärarna upplever att det är viktigt att möta eleverna där de är, i deras vardag, där de ska kunna lösa de problem de stöter på i en vardag fylld av ett ständigt flöde av information. Lärarna upplever att de har tillräckligt goda kunskaper inom området för att förklara begreppen källkritik, värdering och informationsbearbetning för eleverna men är osäkra på hur de ska förmedla beständiga kunskaper till eleverna på ett lustfyllt och lekfullt sätt där eleverna inkluderas. Undervisning i källkritik och informationssökning tenderar ofta bli katederundervisning där det är läraren som föreläser om området för eleverna. Lärarna uttrycker en önskan om kompetensutveckling och förklarar att detta inte är något som erbjudits. Det finns även osäkerheter i hur innehållet kring källkritik och informationssökning ur LGR11 (Skolverket, 2018a) bör behandlas i undervisningen.

Det råder skilda tolkningar kring hur källkritik och informationssökning ska tillämpas i undervisningen. Lärarna är däremot överens om att det är en viktig samhällskunskap som bör arbetas med i skolan. När lärarna beskriver sina kunskaper inom området utgår de från sina egna erfarenheter och tidigare kunskaper. Vad gäller elevernas förståelse för området beskriver lärarna att eleverna ofta upplever svårigheter i att förstå skillnader på sant och falskt. De flesta lärarna ser området som en naturlig del av undervisningen som inte ska vara bundet till något specifikt ämne. De vanligaste arbetssätten där källkritik och informationssökning blir en del är vid arbeten om faktatexter och i diskussioner som uppstår. Källkritik och informationssökning arbetas främst med tillsammans i helklass eftersom det är vanligt att eleverna i de lägre årskurserna ännu inte kan läsa eller skriva och att det inte finns tillräckligt med digitala verktyg. Det förekommer viss samverkan med skolbiblioteken men då väljer skolbibliotekarien ofta ut litteraturen åt eleverna i förväg.

Digitala verktyg är viktigt i undervisningen om källkritik och informationssökning men samtidigt uttrycker lärarna att det finns för få digitala verktyg i klassrummen. Svårigheter lyfts även i samband med tekniska problem som ofta uppstår i samband med användandet av digitala verktyg, däremot är några lärare hoppfulla då flera skolor precis fått tillgång till fler digitala verktyg att använda sig av. Lärarna uttrycker även att tiden de får till att planera och undervisa ofta inte räcker till, detta oavsett ämnesområde, vilket ibland leder till att andra ämnesområden prioriteras före källkritik och informationssökning. Majoriteten av lärarna skulle heller aldrig visa något från internet för eleverna om de själva inte först undersökt det och detta anser flera lärare kräver tid från planering av andra ämnesområden.

6 DISKUSSION

I detta avsnitt för vi diskussion kring resultatet av studien, metoderna som använts och ser till framtida forskning inom området.

6.1 Resultatdiskussion

Eleverna behöver kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, detta är något som lyfts av läroplanen, LGR11 (Skolverket, 2018a) och även utav lärarna i studien. Lärarna uttryckte alla betydelsen av att eleverna utvecklar ett källkritiskt tänkande och en förmåga att kunna söka fram information från olika medier. I enighet med Sjöberg (2013) betonar lärarna elevernas kompetenser och att det är viktigt att ge dem redskap för att vistas i en digital värld. Eleverna behöver förstå att de inte kan lita på allt de ser och hör. Det blir tydligt för oss att lärarna är insatta i varför de behöver lära ut informationssökning och källkritik till eleverna av flera anledningar, bland annat betydelsen av att skolan hänger med i samhällets utveckling. Detta är även Digitaliseringskommissionens (SOU 2015:65) mål. Begreppen källkritik och informationssökning tolkas olika av lärarna. Precis som i Limberg och Folkessons (2006) IDOL-projekt visar det sig i denna studie att lärarna främst ser dessa kunskaper som något som utvecklas utifrån mognad. De flesta lärare menade på att källkritik och informationssökning är en naturlig del av undervisningen och att informationssökningar oftast görs i samband med att eleverna har ett informationsbehov, t.ex. i samband med faktatexter eller i diskussioner kring något ämne som uppstår. Detta kopplar vi till vad Kühne (2005) framhåller om att informationssökning hänger ihop med begreppet informationsbehov.

I LGR11 (Skolverket 2018a) finns källkritik och informationssökning främst i ämnena svenska och SO. Lärarna i studien upplever däremot att källkritik och informationssökning inte behöver vara bundet till ett specifikt ämnesområde utan snarare går in i flera olika ämnen. Vi gör kopplingen till Carlsson och Sundin (2018) som menar att detta sätt att se på undervisningen inom området är fördelaktigt då det ger relevans åt kunskapsinnehållet. Eleverna får upp ögonen för att området är viktigt i flera ämnesområden, däremot lyfter tidigare forskning (Nygren, 2018) att det inte är tillräckligt med undervisning enbart som en naturlig del av alla ämnen. Det är även viktigt att lägga tid på specifik undervisning om källkritik och informationssökning. Nackdelen med att se området som en aspekt på kunskapsinnehållet beskriver Carlsson och Sundin (2018) är att området lätt glöms bort och att undervisning som går på djupet istället uteblir. Vi tolkar utifrån lärarnas resonemang att området många gånger faktiskt uteblir just av den anledningen och att andra ämnesområden prioriteras högre. Detta anser vi görs tydligt även i den inledande fasen av denna studie då majoriteten av de lärare som valde att avstå från intervjuer ansåg att de inte arbetade med området i den mån att de skulle kunna ge några givande svar på hur de undervisar om källkritik och informationssökning.

Lärarna i studien var eniga om att en tidig start blir avgörande för elevernas fortsatta utveckling inom källkritik och informationssökning. Detta upplever vi bekräftas med det inneboende filtret, beskrivet av Hargittai et. al. (2010), som tar lång tid att utveckla och filtret bör därför utvecklas tidigt. Vår upplevelse av lärarnas resonemang

om en tidig start är att de flesta lärare anser att området måste komma in tidigt men att det, för dem, av olika anledningar inte fått någon större plats i undervisningen i de lägre årskurserna. Detta anser vi blir tämligen motsägelsefullt eftersom lärarna faktiskt arbetar aktivt med området i årskurs tre och högre. En av anledningarna till att källkritik och informationssökning inte får en bredare plats i de yngre åldrarna är för att lärarna uppfattar att elevernas förståelse för området är otillräcklig. Lärarna uttryckte det svårt att få eleverna att förstå och göra skillnad på sant och falskt. Gärdén (2016) lyfter att denna förståelse är av stor betydelse för elevernas fortsatta informationssökningar. Därav blir det ännu viktigare för lärarna att faktiskt arbeta aktivt med denna förståelse för vad som kan vara sant eller inte. Vi anser att eleverna på så sätt ställs inför ett problem och genom *inquiry* sker lärande. Arbetet bör vara aktivt eftersom Francke och Sundin (2016) visar på att kunskaperna i källkritik och informationssökning är baserade på erfarenheter och aktivt deltagande. När lärarna enbart arbetar med källkritik och informationssökning genom vardagliga samtal fram till årskurs tre försvinner mycket av den progression som Limberg och Folkesson (2006) lyfter som viktig.

Precis som tidigare forskning (Skolverket, 2015) visat uttrycker lärarna att de ser sina kunskaper inom området som goda. De baserar detta på sina egna erfarenheter och upplevelser kring området och syftar till att det är en självklarhet för vuxenlivet i enighet med Eriksson och Nilsson (2018). Lärarnas kompetens upplever vi ligga i ämneskunskaper men att majoriteten av lärarna ändå uttrycker en osäkerhet när det kommer till hur undervisningen ska utformas, den didaktiska kompetensen, precis som tidigare forskning pekat på (Limberg & Folkesson, 2006). Det är vanligast att lärarna håller i katederundervisning där läraren föreläser kring området, vilket Limberg (2013) framhåller som mindre betydelsefullt för elevernas fortsatta utveckling. Lärarna uttrycker även tydligt att de vet för få sätt för att göra undervisningen lustfylld och delaktig för eleverna fastän flera lärare kan ge konkreta förslag på undervisningssituationer. Lärarna upplever att den undervisning som sker inte är tillräcklig för att eleverna ska förstå konceptet källkritik och utveckla ett källkritiskt förhållningssätt, däremot upplever vi att lärarna själva inte söker sig till nya metoder att använda sig av. Vår upplevelse är att lärarna ofta väntar på att huvudman eller annan instans ska bjuda in till kompetenshöjande utbildning istället för att själva söka upp alternativa vägar. Alla lärare uttrycker nämligen att det inte finns så många sätt att lära ut området på och att de inte har blivit erbjudna någon kompetensutveckling i området trots att det finns kompetensutvecklande insatser presenterade bland annat på Skolverkets lärportal (Skolverket, 2018b). Detta tror vi utifrån lärarnas resonemang har att göra med att tiden i skolan inte räcker till för egna efterforskningar och att detta istället behöver göras på fritiden. Konsekvensen blir då att dessa sökningar prioriteras bort. I vår förklaring av tidigare forskning framhävde vi Sundin och Haider (2016) som pekar på att meningsfull undervisning i området kan vara svårt i och med att lärarna inte hittar undervisningssätt som motsvarar det de anser eleverna bör lära sig. Detta är något vi anser görs tydligt även i vår studie, då lärarna vet vad och varför eleverna ska lära sig om området men upplever det svårt att inkludera i undervisningen.

Informationssökning och källkritik har nära anslutning till skolbiblioteken enligt Limberg och Folkesson (2006). I våra frågor kring samverkan med skolbiblioteket

upptäckte vi att det var väldigt få lärare som faktiskt såg skolbiblioteket som en resurs i arbetet med källkritik och informationssökning. Den vanligaste samverkansformen var i samband med att eleverna skrev faktatexter eller då eleverna väljer ut ”bänkbok”. I de fallen fanns bibliotekarierna tillgängliga och gav eleverna förslag på böcker att använda sig av och utförde både informationssökning och källkritik åt eleverna. Detta anser vi kan försumma de resurser som finns då Nielsen och Olofsson (2002) konstaterar att läraren bör samarbeta med skolbibliotekarien kring undervisningen i källkritik och informationssökning för att öka möjligheterna till en lyckad undervisning. Kunskap formas genom individens egna handlingar och att eleverna själva får utforska och upptäcka, vilket de inte ges möjlighet till vid liknande biblioteksbesök. Information som tidigare tagits från biblioteken finns lättillgänglig på internet via digitala verktyg vilket kan förklara bristen på samverkan med biblioteken.

Majoriteten av lärarna i studien upplever att tillgången till digitala verktyg är bristfällig, de har inte tillräckligt med digitala verktyg för att undervisa. Vissa har tillgång till halvklassuppsättningar och vissa enbart tillgång till en lärardator med tillhörande projektor. Det är av vår uppfattning att oavsett hur tillgången såg ut ansåg lärarna ändå att tillgången var otillräcklig för undervisning inom källkritik och informationssökning. Vi upplever detta som en slags bekräftelse på att lärarna inte riktigt vet hur det ska användas de digitala verktygen som ett redskap till undervisning och precis som Sjöberg (2013) beskriver är det inte medierna eller de redskap som används som leder till kunskap utan istället hur de hanteras och elevernas användning av dem som leder till faktisk kunskap. Digitala verktyg används av lärarna trots att de anser att det finns för få i klassrummet. När de används är det främst läraren själv som styr. Undervisningen i källkritik och främst informationssökning sker då i helklass där läraren tar upp sökningen på storskärm och låter eleverna vara delaktiga i sökningar. Därefter följer diskussioner kring hur eleverna tolkar och upplever informationen de precis tagit del av. Detta är ett tydligt exempel på Limbergs (1998) förklaring av att informationssökning sker som olika sekvenser av handlingar där även elevernas tankar och känslor samspelar. Vi anser att detta leder till kunskap utifrån Deweys (1916/1997) tankar om att språket är ett av de allra främsta redskapen för kunskapsinhämtning. Eleverna ges även möjligheten att själva söka information och använda de digitala verktygen men då under liknande kontrollerade former som nämns av Nygren (2018) där läraren fortfarande har kontroll. Kontrollen får läraren genom att välja ut vilka webbsidor eleverna får gå in på och att läraren hela tiden har uppsikt över vad eleverna faktiskt gör vid de digitala verktygen. Flera lärare menade i studien att detta är ett tidskrävande arbete. Speciellt om de digitala verktygen inte fungerar som de ska. Vi gör tolkningen att tiden spelar en stor roll för lärarna. Den tiden eleverna egentligen behöver för att undersöka själva ges inte då området, som tidigare nämnt, ofta prioriteras bort.

Vi vill poängtera att alla lärare verkar positivt inställda till arbetet med källkritik och informationssökning och dess koppling till de digitala verktygen. De lärare som precis fått tillgång till iPads i helklassuppsättning var entusiastiska för ett framtida arbete med källkritik och informationssökning via de nya digitala verktygen. Vår uppfattning är att undervisningen numer sker i nya former via digitala verktyg och de metoder som tidigare används i samband med informationssökning och källkritik

börjar gå ur tiden. Detta kan därför, liksom Francke och Sundins (2016) resonemang, bidra med den tvetydighet lärarna upplever kring hur undervisningen ska utformas. Källkritik och informationssökning får med andra ord en ny innebörd i det digitaliserade samhället.

6.1.1 Slutsats

De slutsatser som kan dras utifrån denna studie är en samstämmighet hos lärarna om att källkritik och informationssökning är en viktig kunskap i det digitaliserade samhället och lärarna anser att området behöver få utrymme i alla skolämnen. Källkritik och informationssökning arbetas med sporadiskt, med viss progression, då undervisningen i området är mer aktivt i årskurs 3. Konkret undervisning där undervisning enbart består av källkritik och informationssökning saknas. Undervisning i källkritik och informationssökning sker ofta tillsammans med eleverna i helklass, i samband med faktatexter eller i vardagliga diskussioner, alltid under kontrollerade former. Det är samstämmighet hos studiens lärare i att källkritik och informationssökning måste ingå i skolans arbete redan i de allra yngsta åldrarna. Området uteblir ofta enligt lärarna med anledning av att andra ämnen prioriteras högre och för att området kräver tid och digitala verktyg som inte alltid finns. Lärarna upplever sin egen kompetens i källkritik och informationssökning som god men visar samtidigt osäkerhet när det gäller utformningen av undervisningen i området. Lärarna uttrycker även behov av kompetensutveckling och mer tid till att på eget bevåg söka upp kompetensutvecklande material. Skolbiblioteket ses av lärarna inte som en resurs när det gäller källkritik och informationssökning däremot är lärarna positivt inställda till ett vidare arbete med digitala verktyg i samband med undervisning i källkritik och informationssökning.

6.2 Metoddiskussion

Studiens syfte ämnat undersöka lärares syn på deras undervisning i källkritik och informationssökning har vi försökt påvisa så tydligt som möjligt. Likaså har vi strävat efter att vår frågeställning och det teoretiska perspektiv som studien grundats i ska bli synlig genom hela uppsatsen.

Under intervjuerna har vi utgått från det pragmatiska perspektivet där funderingarna kring frågan "hur" undervisningen sker var den främsta av de följdfrågor som ställdes. Då transkriberingen påbörjades innan alla intervjuer genomförts kan detta ha påverkat de intervjuer som följde då följdfrågorna som ställdes blev mer öppna och eventuellt mer riktade till de funderingar vi stött på under de tidigare intervjuerna. Vi vill ändå betona att vi, trots detta, har utgått ifrån och bevarat de ursprungliga intervjufrågornas vikt under intervjuerna. Vi ser inte heller att detta påverkade lärarnas svar i någon speciell riktning.

Tolkning av empiri har gjorts så transparent som möjligt för att läsaren ska kunna möta våra tolkningar med sina egna. Det är i ett pragmatiskt perspektiv viktigt att individen kan göra sina egna tolkningar och bilda sin egen uppfattning. De återgivna citaten har till viss del bearbetats i den mening att pauser, stakningar, upprepning av ord och ord såsom liksom eller alltså tagits bort. Detta för att underlätta läsningen och av respekt för de intervjuades eventuella ticks som eventuellt skulle kunna avslöja intervjupersonens identitet, däremot har alla dessa delar inte tagits bort ur

citaten då vi ansett att dessa stakningar eller pauser har kunnat tillföra betydelse till lärarens svar.

Vi finner att valet att utgå från intervjuer och surveyundersökning som metod har gett oss en bred bild av området samtidigt som vi kunnat se ett större djup i informanternas svar. Vad gäller surveyundersökningen har det visats vara ett krävande arbete för att öka kvantiteten på studien. Vi har sökt oss till många olika lärarbaserade kanaler såsom Facebookgrupper och Instagram-konton, vi har skickat påminnelser flera gånger i veckan och ändå ignorerats av majoriteten av de som sett vår förfrågan. Det behöver dock inte betyda att surveyundersökningen har ignorerats utan istället försvunnit i den massiva mängden av uppdateringar i det flöde som informanterna befunnit sig i. En annan fundering är om det finns chans att dem som valt att svara på surveyundersökningen ser ett intresse eller en vikt i arbetet med källkritik och därav valt att svara på surveyundersökningen, medan de lärare som valt att bortse från undersökningen kanske inte ser området intressant. Vi vill därför lyfta att surveyundersökningen kan ha fått riktade svar av den anledningen. Ytterligare en eftertanke är att surveyundersökningen ökade antalet informanter men trots detta gav den inte lika informativa svar som de semi-strukturerade intervjuerna. Vi menar således att studiens resultat med största sannolikhet hade varit detsamma även utan stöd från surveyundersökningen.

Något som framkom tydligt under urvalsprocessen till intervjuerna var det stora bortfall som blev. Lärarna återkom med svar om att området inte arbetades med och att dem av den anledningen inte kunde tillföra något till studien och att tid inte fanns för intervju, det var helt enkelt för mycket att göra just nu. Detta ser vi som viktigt vid ett fortsatt arbete i och med att förfrågningar om intervjuer nått lärarna i slutet av höstterminen. Vårt resonemang är att årstiden kan ha fått en betydande roll i det stora bortfall som blev.

Vi vill lyfta att resultatet av denna studie inte är en generalisering för alla lärare. Vi menar ändå att vi nått ett urval av informanter i den bredd som möjliggör en generalisering i kvalitativa studier (Denscombe, 2018; Bryman, 2002). Vi framhåller därför att resultaten i denna studie inte är överensstämmande med vad alla lärare anser om undervisning inom källkritik och informationssökning, snarare vanliga uppfattningar. Vi vill därav framhäva den otroliga mängd liknande svar hos informanterna som en betydande faktor i studiens resultat och helhet.

För att nå ett bredare resultat hade uppsatsens inledande fas behövt mer tid, skulle denna tid funnits hade även elevperspektiv och observationer kunnat tillföra en större helhet till studien. Vi ser dock att valet att enbart utgå från vad lärarna säger har gett oss en tydlig bild av den frågeställning vi valt att utgå från och att det är lärarnas resonemang som ligger som grund för resultatet.

6.3 Framtida forskningsfrågor

Under skrivandets gång stötte vi på resonemanget att barnen inte kan avgöra vad som är sant eller falskt. Detta är något som skulle kunna vara en intressant ingångspunkt i en fortsatt forskning där målet blir att undersöka om eleverna i de yngre årskurserna verkligen inte kan avgöra och se skillnader i sann och falsk information eller om det är ett slags antagande av lärarna i studien. Det skulle även vara av intresse att undersöka skolbibliotekets roll i en digitaliserad värld, hur ser lärarnas samverkan med skolbibliotekarien ut och hur går den till? Slutligen efterfrågar alla lärare som deltagit i denna studie undervisningsmetoder där eleverna får vara aktiva och delaktiga i arbetet med källkritik och informationssökning. Finns det sådana? I så fall, hur går de till?

REFERENSER

Myndighetstexter

- Internetstiftelsen (2018). *Svenskarna & Internet*. Stockholm: Internetstiftelsen i Sverige. Hämtad 2018-12-17, från:
https://www.iis.se/docs/Svenskarna_och_internet_2018.pdf
- Regeringen. (2017). *Stärkt digital kompetens i läroplaner och kursplaner*. Hämtad 2018-11-13, från:
<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2017/03/starkt-digital-kompetens-i-laroplaner-och-kursplaner/>
- SFS 2003:460. Lag om etikprovning av forskning som avser människor. Stockholm: Utbildningsdepartementet. Hämtad 2018-09-11, från:
<http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2003460-om-etikprovning-av-forskning-som-sfs-2003-460>
- Skolinspektionen. (2018). *Undervisning om källkritiskt förhållningssätt i svenska och samhällskunskap: Årskurs 7–9*. Stockholm: Skolinspektionen. Tillgänglig:
<https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2018/kallkritik/undervisning-om-kallkritiskt-forhallningssatt.pdf>
- Skolverket. (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*. Stockholm: Fritzes. Hämtad 2018-11-28, från:
<http://ncm.gu.se/media/kursplaner/grund/Lpo94.pdf>
- Skolverket. (2015). *IT-användning och IT-kompetens i skolan*. Stockholm: Skolverket. Hämtad 2018-09-19, från:
https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5dfee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3617.pdf?k=3617
- Skolverket. (2017). *Få syn på digitaliseringen på grundskolenivå – ett kommentarsmaterial till läroplanerna för förskoleklass, fritidshem och grundskoleutbildning*. Stockholm: Wolters Kluwer. Hämtad 2018-11-26, från:
https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5dfee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3783.pdf?k=3783
- Skolverket. (2018a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (rev. 2018)*. Stockholm: Fritzes. Hämtad 2018-11-14, från:
<https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2575>
- Skolverket. (2018b). Lärportalen. Hämtad 2018-12-01, från:
<https://larportalen.skolverket.se/#/>
- Skolverket. (2018c). *Kritisk användning av internet*. Hämtad 2018-12-01, från:
https://larportalen.skolverket.se/#/modul/o-digitalisering/Grundskola/200_Kritisk_anvandning_av_natet

- Skolverket. (2018d). *Kritiskt textarbete – att läsa, samtala och skriva (om) världen*. Hämtad 2018-12-01, från: https://larportalen.skolverket.se/#/modul/5-las-skriv/F%C3%B6rskoleklass/005_Kritiskt-textarbete
- SOU 2015:65. *Om Sverige I framtiden – en antologi om digitaliseringens möjligheter*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer. Hämtad 2018-09-18, från: https://www.regeringen.se/49f44f/contentassets/bacbfd7c61ac4e4eaff7cd3a7505e6c4/sou-2015_65-webb.pdf
- Statens medieråd. (2017a). *Småungar & medier*. Hämtad 2018-09-11, från: <https://statensmedierad.se/download/18.30c25b3115c152ee8f82fe95/1495204277588/Sm%C3%A5ungar%20och%20medier%202017%20tillg%C3%A4nglighetsanpassad.pdf>
- Statens medieråd. (2017b). *Ungar & medier*. Hämtad 2018-09-11, från: <https://statensmedierad.se/download/18.7b0391dc15c38ffbccd9a238/1496243409783/Ungar%20och%20medier%202017.pdf>
- Utbildningsdepartementet. (2017a). *Förordning om ändring i förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Hämtad 2018-08-25, från: <https://www.skolverket.se/download/18.b173ee8160557ddob887e5/1516017604877/LaroplanGrundskolaForskoleklassFritidshem.pdf>
- Utbildningsdepartementet. (2017b). *Nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet*. Hämtad 2018-11-20, från: <https://www.regeringen.se/4a9d9a/contentassets/oob3d9118b0144f6bb95302f3e08d11c/nationell-digitaliseringsstrategi-for-skolvasendet.pdf>
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Hämtad 2018-09-12, från: https://vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1529480532631/God-forskningssed_VR_2017.pdf

Litteratur

- Alexandersson, K. (2016). *Källkritik på internet*. Stockholm: Internetstiftelsen i Sverige. Hämtad 2018-09-15, från: <https://www.iis.se/docs/Kallkritik-pa-Internet.pdf>
- Alexandersson, M., & Limberg, L. (2005). *In the shade of the knowledge society and the importance of information literacy*. Cypern: University of Cyprus, Nicosia. Hämtad 2018-12-06, från: http://InformationR.net/ir/12-1/in_the_shade.html
- Berggren, L. (2008). *Källkritik*. Lund: Lunds universitet. Hämtad 2018-12-01, från: http://eresources.lub.lu.se/files/public/docs/pdf/kaellkritik/kallkritik_lars_berggren.pdf
- Biesta, G. J. J., & Burbules, N. C. (2003). *Pragmatism and educational research*. United States of America: Rowman & Littlefield publishers, inc.
- Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Carlsson, U. (2018). Medie- och informationskunnighet (MIK): Utmaningar och möjligheter i den digitala eran. I U. Carlsson (Red.), *Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsåldern – En demokratifråga: Kartläggning, analys, reflektioner*. (s. 9–24). Göteborg: Nordicom, Göteborgsuniversitet. Hämtad 2018-11-08, från:

- <http://www.nordicom.gu.se/sv/system/tdf/publikationer-hela-pdf/medie-och-informationskunnighet-mik-i-den-digitala-tidsaldern.pdf?file=1&type=node&id=39685&force=0>
- Carlsson, H., & Sundin, O. (2018). Sök- och källkritik i grundskolan: En forskningsrapport. Lund: Lund universitet. Hämtad 2018-12-03, från: http://portal.research.lu.se/ws/files/49910516/Sok_och_kallkritik_i_skolan.pdf
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Dewey, J. (1916/1997). *Demokrati och utbildning* (N. Sjödén, övers.). Göteborg: Daidalos.
- Eriksson, M-L., & Nilsson, I-L. (2018). All inclusive: Ett utvecklingsarbete för att stödja studenters akademiska informationskompetens. I M. Johansson & L. E. Johansson (Red.), *Studentaktiva lärande- och examinationsformer: Bidrag från universitetspedagogisk konferens 2017* (s. 65–91). Karlstad: Karlstads universitet.
- Francke, H., & Sundin, O. (2016). *Källkritik och nya publiceringsformer*. Lund: Lunds universitet. Hämtad 2018-09-18, från: https://larportalen.skolverket.se/LarportalenAPI/api-v2/document/path/larportalen/material/inriktningar/o-digitalisering/Grundskola/200_Kritisk_anvandning_av_natet/del_04/4.%20Källkritik%20i%20nya%20publiceringsformer.pdf
- Gärdén, C. (2016). Information literacy in the tension between school's discursive practice and students' self-directed learning. *Information Research*, 21(4), paper734. Hämtad 2018-09-22, från: <http://www.informationr.net/ir/21-4/paper734.html>
- Gärdén, C., & Utter, M. (2016). *Informationssökning på internet*. Borås: Borås Högskola. Hämtad 2018-11-23, från: <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:1064333/FULLTEXT01.pdf>
- Hargittai, E., Fullerton, L., Menchen-Trevino, E., & Yates Thomas, K. (2010). Trust Online: Young Adults' Evaluation of Web Content. *International Journal of Communication*, 4(10), 468-494. Hämtad 2018-09-22, från: <http://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/636/423>
- Höglund, L., & Persson, O. (1980). *Datorbaserad litteratursökning - två fallstudier*. Umeå: Umeå Universitet. Hämtad 2018-12-17 från: <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:613790/FULLTEXT01.pdf>
- Informationssökning. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2018-11-20, från: <https://www-ne-se.ep.bib.mdh.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/informationss%C3%B6kning>
- Karén, S., & Hultgren, M. (2018). Public service är en självklar MIK-aktör. I U. Carlsson (Red.), *Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsaldern – En demokratifråga: Kartläggning, analys, reflektioner*. (s. 119–122). Göteborg: Nordicom, Göteborgsuniversitet. Hämtad 2018-11-08, från: <http://www.nordicom.gu.se/sv/system/tdf/publikationer-hela-pdf/medie-och-informationskunnighet-mik-i-den-digitala-tidsaldern.pdf?file=1&type=node&id=39685&force=0>

- Kühne, B. (2005). Informationssuche oder Informationskompetenz? Aspekte der Ausbildung am Fachbereich Bibliotheks- und informationsvetenskap der schwedischen Växjö universitet. *LIBREAS. Library Ideas*, 5(3). Hämtad 2018-11-26, från: <https://libreas.eu/ausgabe3/003kue.htm> och <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:205662/FULLTEXT01.pdf?fbclid=IwAR316JhV8eL3XsBeow1N3i9vEqWNKrMAKLidzdHaWiAIQBHBmqiLolfaw2M>
- Kroksmark, T. (2003). *Den tidlösa pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Leth, G., & Thurén, T. (2000). *Källkritik för Internet*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar. Hämtad 2018-09-21, från: https://www.msb.se/upload/produkter_tjanster/publikationer/spf/kallkritik_internet.pdf
- Limberg, L. (1998). *Att söka information för att lära: En studie av samspel mellan informationssökning och lärande*. (Avhandling). Göteborgs universitet, institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap. Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:876820/FULLTEXT01.pdf>
- Limberg, L., & Folkesson, L. (2006). *Undervisning i informationssökning: Slutrapport från projektet Informationssökning, didaktik och lärande (IDOL)*. Göteborg: Göteborgs Universitet. Hämtad 2018-12-02, från: <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:883677/FULLTEXT01>
- Limberg, L. (2013). Informationskompetens i undervisningspraktiker. I U. Carlsson (Red.), *Medie- och informationskunnighet i nätverkssamhället* (s. 67–76). Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet. Hämtad 2018-09-22, från: http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/publikationer-hela-pdf/medie-och-informationskunnighet_i_natverkssamhallet.pdf
- Lundh, A. (2011). *Doing research in Primary School: Information Activities in Project-Based Learning*. (Doktorsavhandling, Biblioteks- och informationsvetenskap). Borås: Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap. Tillgänglig: <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:876983/FULLTEXT03.pdf>
- Nielsen, M., & Olofsson, M. (2002). "...alltså vad menar du egentligen med informationssökning?..": *En undersökning av lärarstudenters utbildning i informationssökning och skolbibliotek*. (Magisteruppsats, Biblioteks- och informationsvetenskap). Borås: Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås, institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap. Tillgänglig: <http://bada.hb.se/bitstream/2320/870/1/02-21.pdf>
- Nygren, T. (2018). Digital källkritik i nyhetsflöden och undervisning. I U. Carlsson (Red.), *Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsåldern – En demokratifråga: Kartläggning, analys, reflektioner*. (s. 63–68). Göteborg: Nordicom, Göteborgsuniversitet. Hämtad 2018-11-08, från: http://www.nordicom.gu.se/sv/system/tdf/publikationer-hela-pdf/medie-och-informationskunnighet_mik_i_den_digitala_tidsaldern.pdf?file=1&type=node&id=39685&force=0
- Odén, B., & Thurén, T. Källkritik. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2018-11-19, från: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/kallkritik>
- Rosenlund, D. (2015). Source criticism in the classroom: An empiricist straitjacket on pupils' historical thinking? *Historical Encounters: A journal of historical*

- consciousness, historical cultures, and history education*, 2(1), 47- 57. Hämtad 2018-09-19, från: <http://hej.hermes-history.net/index.php/HEJ/article/view/46/33>
- Samuelsson, U. (2014). *Digital (o)jämlighet – IKT-användning i skolan och elevers tekniska kapital*. (Doktorsavhandling, Lärande och kommunikation). Jönköping: Högskolan i Jönköping, Högskolan för lärande och kommunikation. Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:681386/FULLTEXT01.pdf>
- Sjöberg, U. (2013). *Den nätverkande medborgarkulturen: Barns digitala praktiker och vardagskreativitet*. I U. Carlsson (Red.), *Medie- och informationskunnighet i nätverkssamhället* (s. 51–58). Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet. Hämtad 2018-09-22, från: <http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/publikationer-hela-pdf/medie-och-informationskunnighet-i-natverkssamhallet.pdf>
- Sundin, O., & Haider, J. (2016). *Sökkritik och algoritmers synlighet*. Stockholm: Skolverket. Hämtad 2018-09-23, från: http://portal.research.lu.se/ws/files/16772945/D3_1_gy_02A_02_sokkritik.pdf
- Säljö, R. (2014). *Den lärande människan: teoretiska traditioner*. I C. Liberg (Red.), *Lärande Skola Bildning* (s. 287–290). Stockholm: Natur & Kultur.
- Tivenius, O. (2015). *Uppsatsens inre liv*. Lund: Studentlitteratur.
- Wagner, M. (2018). *Medie- och informationskunnighet (MIK) i Sverige 2018 – insatser och aktörer*. I U. Carlsson (Red.), *Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsåldern – En demokratifråga: Kartläggning, analys, reflektioner*. (s. 85–114). Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet. Hämtad 2018-11-08, från: <http://www.nordicom.gu.se/sv/system/tdf/publikationer-hela-pdf/medie-och-informationskunnighet-mik-i-den-digitala-tidsaldern.pdf?file=1&type=node&id=39685&force=0>

BILAGA 1

Intervjufrågor

Syftet med studien är att granska F-3 lärares undervisning kring källkritik och informationsökning. Nedan följer frågor att besvara vid intervjutillfälle, eventuella följdfrågor kan även dyka upp under samtalet.

1. Hur tolkar du läroplanens innehåll om källkritik och informationsökning i din undervisning?
2. Hur får källkritik och informationsökning utrymme i din undervisning?
3. Inom vilka ämnen anser du källkritik respektive informationsökning får mest utrymme? Sker det någon samverkan? Exempelvis med skolbiblioteket?
4. Anser du att din kompetens och kunskap i området ger dig förutsättningar att utveckla elevernas förmågor att söka information och värdera källor?
5. Används internet som en informationskälla i din undervisning?
6. Svårigheter och möjligheter med det källkritiska arbetet i skolan?
- för eleverna och för dig som lärare?

Tack för ditt deltagande och stöd i denna studie.

Vänliga hälsningar,

Maria-Therese & Jacqueline

Grundlärarprogrammet F-3

Mälardalens Högskola

BILAGA 2

Hur arbetar DU som F-3 lärare med källkritik & informationssökning?

Vi är två blivande grundskollärare F-3, som skriver vårt självständiga arbete på grundnivå. Syftet med vår studie är att undersöka hur undervisningen i och om källkritik bedrivs och lärares uppfattningar om området källkritik och informationssökning.

- Denna enkät går ut till F-3 lärare för att få en så bred bild som möjligt över arbetet med källkritik och informationssökning i årskurs F-3. Du blir därför en viktig del i vårt arbete. Utöver enkäten genomförs semistrukturerade intervjuer för att få en fördjupad inblick i problemområdet. Enkäten är konfidentiell och informationen som ges kommer endast användas i forskningssyfte. Efter att enkätsvaren behandlats och bearbetats kommer de att raderas.

- Undersökningen kommer att presenteras i form av en uppsats vid Mälardalens Högskola som i sin slutversion läggs ut på databasen DiVA. Det kommer att vara möjligt att ta del av den färdiga uppsatsen i slutet av januari 2019.

Vi skulle vara otroligt tacksamma om du tog dig tid att svara på dessa frågor så gott du kan och att du sedan delar med dig av enkäten till alla dina kollegor runt om i Sverige. Därefter får du återgå till att vara en av samhällets största hjältar och fortsätta ditt fantastiska arbete som lärare!

Vänliga hälsningar,
Maria-Therese Berglund & Jacqueline Thunstedt Degnell
mdq16001@student.mdh.se | jtt16001@student.mdh.se

Handledare: Karin Sandberg, karin.m.sandberg@mdh.se
Grundlärarprogrammet F-3
Mälardalens Högskola

2018

* Required

Jag arbetar som lärare i årskurs: *

Min ålder: *

Mitt kön: *

Jag har arbetat som lärare i: *

Min utbildning: *

Jag undervisar om källkritik, informationsbearbetning och värdering.. *

Varje dag

Varje vecka

Varje månad

Någon gång per år

Klassens arbete med källkritik förekommer oftare i samband med ämnet... *

Svenska

Matematik

NO

SO

Engelska

Inget av de ovanstående

Jag har blivit erbjuden kompetensutveckling inom området informationssökning & källkritik. *

1 - Stämmer inte alls

5 - Stämmer helt

Jag anser att min kompetens och kunskap i området ger mig förutsättningar att utveckla elevernas förmågor att söka information och värdera källor *

1 - Instämmer inte alls

5 - Instämmer helt

Jag upplever att tillgången till IT är avgörande för att undervisa om källkritik och Informationssökning *

1 - Inte avgörande

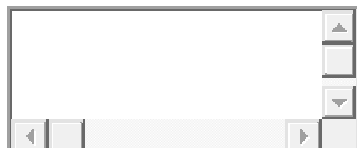
5 - Helt avgörande

Jag använder internet som en informationskälla i min undervisning *

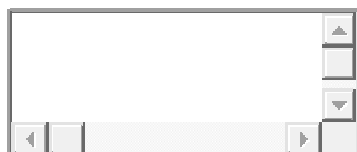
1 - Sällan

5 - Ofta

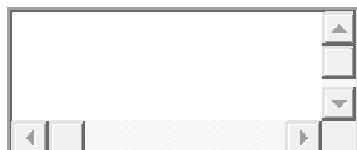
Beskriv en lektion eller ett moment som behandlar källkritik och/eller informationssökning

Tidigare forskning (från bl.a. skolinspektionen) har visat på att undervisning i källkritik och informationssökning är bristfällig i grundskolan, detta tror jag beror på: *

Detta upplever jag som en svårighet/utmaning med att undervisa i källkritik: *

Jag är införstådd med att denna enkät är anonym och att mina svar endast kommer användas i forskningssyfte. *

- Ja, jag godkänner detta

BILAGA 3

Hur arbetar DU med källkritik och informationssökning?

Detta är en inbjudan till att delta i en semistrukturerad intervju kring F-3 lärares arbete med källkritik och informationssökning i klassrummet som en del av vårt självständiga arbete vid Mälardalens Högskola.

Hej!

Vi är två blivande grundskollärare F-3, som ska skriva vårt självständiga arbete på grundnivå. Syftet med vår studie är att undersöka hur undervisningen bedrivs och hur lärare ställer sig till området källkritik och informationssökning.

För att besvara frågan önskar vi intervju F-3 lärare i formen av semistrukturerade intervjuer. Intervjuerna syftar till att komplettera och fördjupa svaren på en webbenkät som besvarats av F-3 lärare. Du blir därför en viktig del i vårt arbete med din medverkan.

Du utlovas konfidentialitet och information som ges under intervjun kommer endast användas i forskningssyfte. Under intervjutillfället önskar vi spela in samtalet med hjälp av röstinspelning för att senare kunna bearbeta det material vi tar del av genom vårt samtal. Efter bearbetningen kommer denna röstinspelning att raderas.

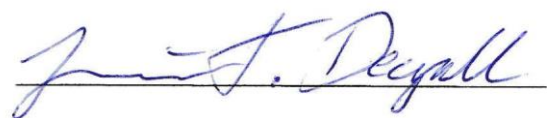
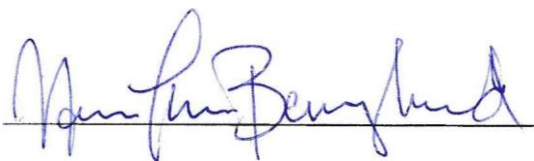
Praktisk information:

- Ditt deltagande är frivilligt och du har rätten att när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering.
- Intervjun tar ca. 30 min.
- Vi ser gärna att du förbereder svar på frågorna som bifogats.
- Undersökningen kommer att presenteras i form av en uppsats vid Mälardalens Högskola som i sin slutversion läggs ut på databasen DiVA.
- Det kommer att vara möjligt att ta del av den färdiga uppsatsen i slutet av januari 2019.

Vänliga hälsningar,

Maria-Therese Berglund

Jacqueline Thunstedt Degnell

Eskilstuna, 19 november 2018

Handledare: Karin Sandberg karin.m.sandberg@mdh.se